

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse gjennom 100 år

Perioder og ledere

Gunhild Ziener - Anna Næss - Martha Tynæs (1901-1920)

Med stiftelsen av Arbeiderpartiets Kvindeforbund 29. desember 1901 ble tanken om å forene kvinnes faglige og politiske virksomhet realisert. Begivenheten markerte samtidig en naturlig avslutning på arbeiderkvinnenes første organisasjonsfase.

De første kvinnelige fagforeningene her i landet ble dannet i kjølvannet av den økende industrialiseringen mot slutten av 1800-tallet. Den kvindelige Fyrstikkarbeiderforening, stiftet 8. februar 1890, regnes som den første kvinnelige fagforeningen. Utover i 1890-årene ble det etablert en rekke kvinnelige fagforeninger både i og utenfor industrien. De færreste av dem var stabile og varige. Kvinnene organiserte seg dessuten i fellesforeninger sammen med mennene, enten enkeltvis eller som en egen seksjon i fagforeningene. Fagorganiseringen av kvinner i 1890-årene var først og fremst et Kristiania-fenomen.

Det var ikke bare kvinnelige fagforeninger som ble stiftet i 1890-årene. Arbeiderkvinnene organiserte seg også i

politiske foreninger. Mens fagforeningene bestod av kvinner i samme yrke og hadde som hovedoppgave å arbeide for bedre lønns- og arbeidsvilkår, var de politiske kvinneforeningene tverrfaglige og med en klar politisk målsetting. Bergens Kvindelige Arbeiderforening ble stiftet i 1894 og Arbeiderpartiets Kvindeforening i Kristiania i 1895.

Arbeiderpartiets Kvindeforening i Kristiania var den drivende kraft i arbeidet forut for stiftelsen av Kvinneforbundet. Fra starten av var den en ren partistøttende organisasjon, som på ulike måter skulle samle inn midler til partiet og driften av partiorganet *Social-Demokraten*. Utover i 1890-årene utvidet foreningen sitt virkefelt til nye områder og etablerte stadig bedre kontakt med de kvinnelige fagforeningene. Foredragsholdere fra kvinneforeningen ble ofte brukt i fagforeningene, og foreningen støttet aktivt de fagorganiserte kvinnene i deres kamp for bedre lønns- og arbeidsforhold. Som en partistøttende organisasjon var det også en utfordring for kvinneforeningen å trekke de fagorganiserte kvinnene mer inn i direkte politisk virksomhet i partiet.

I alt seks foreninger var med da Kvindeforbundet etter lange forberedel-

ser og ikke så lite motgang ble stiftet i desember 1901. Foruten kvinneforeningen i Kristiania deltok Kvindlige Fyrstikkarbeideres Forening, Nydalen Kvinnelige Arbeiderforening, Maskinstrykkerskenes Forbund, Syerskenes Forening og Vask- og Rengjøringskvinnenes Forening. Til sammen hadde disse foreningene et medlemstall på 260.

Gunhild Ziener

En av dem som sterkest hadde arbeidet for opprettelsen av Kvindeforbundet var Gunhild Ziener, som på stiftelsesmøtet ble valgt til forbundets første leder. Hun hadde tidligere vært en av initiativtakerne til Arbeiderpartiets Kvindeforening og foreningens første kasserer. I årene 1899-1901 satt hun i styret i Kristiania Arbeidersamfund, og det var som representant for Arbeider-

samfundet at hun deltok på Arbeiderpartiets landsmøter i 1899 og 1901.

Selv om Gunhild Ziener bare ledet forbundet i knappe tre år, strakte hennes innsats for arbeiderkvinnenes organisasjoner seg over en mye lengre periode. Hun engasjerte seg tidlig i arbeidet med faglig organisering av kvinnene og var med på å stifte flere kvinnelige fagforeninger. I tillegg hadde hun selv bred erfaring fra faglig arbeid.

Før Ziener ble ansatt i *Social-Demokratens* ekspedisjon i 1909, hadde hun blant annet arbeidet i trikotasjeindustrien og i varehandelen. Da Maskinstrykkerskenes Forbund ble stiftet våren 1898, kom hun med i styret som nestformann. Som formann og en av stifterne av Den Kvindelige Bakerbetjenings Forening i Kristiania, representerte hun denne foreningen på Handel- og Kontorfunksjonærenes Forbunds første landsmøte i 1908. Hun var også den drivende kraft bak foreningens vellykkete aksjon for å få innført lukningsvedtekter i bakerbutikker, en begivenhet som blir regnet som en av fagforbundets første store seire.

Gunhild Ziener trakk seg fra formannsvervet i Kvinneforbundet i 1904, men fortsatte i styret helt til 1918 og møtte som forbundets representant på en rekke av partiets landsmøter. Hun ledet kvinneforeningen i Kristiania fra 1910 til 1915 og satt flere perioder i bystyret i Kristiania. Det var også hun som tok initiativet til starten av Kvinneforbundets eget organ *Kvinden*, som utkom for første gang i 1909. Hun satt i redaksjonskomiteen helt fram til 1918 og var i alle disse årene en fast bidragsyter til bladet.

I Gunhild Zieners formannstid var

det fremdeles de kvinnelige fagforeningene som dominerte Kvinneforbundet, og fra forbundets side ble det lagt ned et stort arbeid for å øke forståelsen for fagbevegelsen blant arbeiderkvinnene. I likhet med partiet og Landsorganisasjonen, la også Kvinneforbundet stor vekt på opplysningsvirksomhet som middel i dette arbeidet.

Martha Tynæs

Etter hvert fikk forbundet en hel stab av dyktige og erfarne kvinnelige agitatorer og foredragsholdere. En av disse, Martha Tynæs, ble på landsmøtet i 1904 valgt til ny formann i Kvindeforbundet. Denne gang ble hun bare sittende i vervet et års tid, men hun skulle senere komme sterkt tilbake som en markant leder av forbundet gjennom mange år.

Vi vet ikke så mye om Anna Næss,

som avløste Martha Tynæs som formann på landsmøtet i 1904. I likhet med sin forgjengere hadde hun vært aktiv i kvinneforeningen i Kristiania fra starten av i 1895. Som dem, satt hun også en periode i Kristiania Arbeidersamfunds styre. En sak er særlig knyttet til hennes navn, nemlig kampen for kvinnestemmeretten. På partiets landsmøte i 1896, der hun møtte som den første valgte representant fra kvinneforeningen, foreslo hun at det i partiets stemmerettsdemonstrasjoner skulle demonstreres spesielt for kvinnestemmeretten. Det var også etter forslag fra Anna Næss at kvinneforeningen i Kristiania arrangerte det første stemmerettstoget 17. mai 1899.

Arbeidet for kvinnestemmeretten var helt fra starten av en av Kvinneforbundets merkesaker. Fram til 1909 arrangerte forbundet stemmerettstog eller demonstrasjonsmøter 17. mai. I 1901 trakk den eneste borgerlige foreningen seg fra toget, og det kom derfor ikke til noe direkte praktisk samarbeid mellom Kvindeforbundet og de borgerlige kvinnene i stemmerettssaken. Demonstrasjonsmøtet i 1909 var det siste av forbundets offentlige arrangementer for kvinnestemmeretten, og i årene som fulgte ble det satset mest på valgagitorisk virksomhet.

I årenes løp var det svært lite samarbeid mellom Kvindeforbundet og kvinnesakskvinnene. Et viktig ankepunkt mot kvinnesakskvinnene var at den kamp de førte først og fremst var rettet mot mannen og ikke mot det bestående samfunnssystem. For Arbeiderpartiets kvinner gikk motsetningene ikke mellom kjønn, men mellom klasser. For dem eksisterte det ikke noen «kvinne-

Anna Næss

sak» i motsetning til «mannsak». Som sosialdemokrater hadde de et felles mål, «retfærdighet blandt mennesker uten hensyn til kjønn, stand eller formueforhold», som Fernanda Nissen uttrykte det (*Kvinden* nr. 1, 1909).

Kvinnesakskvinnene så på dette som en avsporing og holdt fast ved at kampen gjaldt kvinnens likestilling med mannen. De hevdet at arbeiderkvinnene ikke var uavhengige nok, at de hadde stilt seg så solidariske med sine mannlige meningsfeller at de tilsynelatende hadde glemt sine egne særkrav. Her var det to uforenliges syn som støtte sammen. I enkelte saker, som i spørsmålet om forbud mot nattarbeid for kvinner, var da også Kvinneforbundet på direkte kollisjonskurs med kvinnesakskvinnene.

I 1906 ble Martha Tynæs på nytt formann i Kvinneforbundet. Denne gang skulle hun bli sittende i vervet sammenhengende i 14 år. Som 25-åring hadde hun i 1895 vært med på å stifte kvinneforeningen i Kristiania, og bare fire år etter holdt hun sitt første, store innlegg på Arbeiderpartiets landsmøte: «Hvorfor staar kvinderne saa sløve og likegyldig overfor arbeiderbevægelsen og samfundsspørsmålene?» Allerede i 1901 ble hun valgt inn i bystyret i Kristiania som en av de første kvinnelige kommunepolitikere i landet. Hun satt i bystyret helt fram til 1919, fra 1908 også som medlem av formannskapet. I 1906 ble hun valgt inn i partiets sentralsstyre, et verv hun hadde helt fram til 1918. Hun fikk i 1909 æren av å bli nominert ikke bare som en av partiets to første kvinnelige stortingskandidater, men også som en av de to første kvinnelige stortingskandidatene noen gang her i landet.

Av de mange dyktige kvinnene som utgjorde Kvinneforbundets ledersjikt i denne perioden, var Martha Tynæs antakelig den mest betydningsfulle. Hennes usedvanlige evner som taler og agitator gjorde at hun ble flittig brukt både av partiet og kvinnebevegelsen. Hun var stadig på reisefot for forbundet, stiftet foreninger og holdt utallige foredrag rundt om i landet. Som kommunepolitiker gjennom mange år fikk hun mulighet til å påvirke utfallet av en rekke av de sosiale sakene Kvindeforbundet var opptatt av, skolepolitikk, boligspørsmål, barne- og gamlehjems, pensjon til enker med barn, kommunale fødehjem og mye annet. Hun ble tidlig enke og eneforsørger for tre barn. Sin daglige arbeidsplass hadde hun i kommunen, der hun var assistent på bi-

Fra en dugnadskveld på Folkets Hus cafe i Kristiania under den første verdenskrig. På bildet sees blant annet Hanna Adolfsen, Tina Thorleifsen og Ragna Hagen.

dragsfogdens kontor.

Martha Tynæs ble leder av Kvinneforbundet på et tidspunkt da forbundet stod foran store omstillinger. Mens medlemstallet hadde steget noe i løpet av det første året, gikk det litt fram og tilbake med oppslutningen i årene som fulgte. Vendepunktet kom i 1907, da det ble tillatt å danne kretsforeninger i de forskjellige bydeler i Kristiania. Seks nye foreninger sluttet seg til forbundet, og medlemstallet steg med flere hundre. Blant de nye foreningene som kom til var også to politiske kvinneforeninger.

Kvindeforbundets landsmøte i februar 1909 vedtok å reorganisere forbundet fra å være et forbund av kvinneforeninger til å bli et landsforbund. Formelt hadde det også tidligere vært mulig for

utenbys kvinnelige fag- og arbeiderforeninger å bli medlemmer. Men i praksis hadde forbundet tidligere bare tatt mål av seg til å være en sammenslutning for foreninger i hovedstaden, noe som ble begrunnet med at forbundet ikke hadde midler eller styrke nok til å administrere en landssammenslutning av arbeiderkvinner.

Nå var situasjonen blitt en annen. Forbundet hadde mer enn doblet sitt medlemstall siden stiftelsen, samtidig var det i mellomtiden blitt stiftet en hel rekke nye utenbys foreninger. For kvinnebevegelsen rundt om i landet var det en fordel å få samordnet virksomheten, både for å få en klarere målsetting og samtidig styrke sin posisjon utad. Det var da også stor interesse blant de uten-

bys foreningene for å slutte seg til landsforbundet. I løpet av året ble medlemstallet og antall foreninger i forbundet mer enn fordoblet. Alle de 18 nye tilmeldte foreningene var politiske sammenslutninger, ikke faglige, og fra nå av var det de politiske foreningene som kom til å dominere forbundet.

I 1909 ble det forøvrig opprettet et faglig opplysningskontor for kvinner, kalt Kvindernes Kontor, som fungerte som en samorganisasjon for de kvinnelige fagforeningene, med eget styre, eget kontor og fastlønt sekretær. Kvindernes Kontor arbeidet i nær kontakt med Landsorganisasjonen og fikk også økonomisk støtte derfra. I 1911 ble kontoret lagt under Kvindeforbundet. Det innebar en administrativ styrking av forbundet, som tidligere ikke hadde hatt noe fast tilholdsted.

I tidsrommet fra omleggingen i 1909 og fram til første verdenskrig ble Kvindeforbundet virkelig landsdekkende, med arbeiderkvinneforeninger fra Hammerfest, Tromsø og Narvik i nord, til Kristiansand, Arendal og Vennesla i sør. Men selv om det etter hvert ble stiftet foreninger mange nye steder i landet, stod forbundet fortsatt sterkest i Østlandsområdet, og fremdeles lå forbundets tyngdepunkt i hovedstaden.

Av de nesten 4000 kvinnene som i 1910 var medlemmer av Arbeiderpartiet, var mindre enn halvparten tilsluttet partiet gjennom Kvinneforbundet, mens resten var tilsluttet partiet gjennom andre organisasjonsformer. Blant Arbeiderpartiets kvinneforeninger fantes det også de som var motstandere av et eget kvinneforbund ved siden av partiet. Det gjaldt blant annet kvinneforeningen i Trondheim, som mente at

tilslutning til samorganisasjonen på stedet burde være nok. I 1909 hadde dessuten partiledelsen vært skeptisk innstilt til et eget landsomfattende og frittstående kvinneforbund og mente at det måtte være nok å holde landskonferanser med visse mellomrom. Kritikken mot Kvindeforbundets organisasjonsform ble likevel ikke fremmet igjen av partiet før i 1922.

Spørsmålet om egne kvinneforeninger ble tatt opp med jevne mellomrom i årene framover, både lokalt og sentralt. De fleste av debattene konkluderte med at det fremdeles var nødvendig med egne kvinneforeninger, selv om enkelte hevdet at arbeiderkvinnene ville få større politisk innflytelse gjennom et organisasjonsfellesskap med mennene. Et argument for egne kvinneforeninger var at kvinnelige særinteresser best ble ivarettatt gjennom disse.

Så lenge Kvindeforbundet var en hovedstadsorganisasjon, ser det ut til å ha vært lite indre strid i forbundet. Utskiftninger i ledelsen medførte ingen endringer i forbundets virksomhet. Til og med formannsvalgene ser ut til å ha vært mer bestemt av praktiske enn av taktiske hensyn. Men etter hvert som medlemstallet i forbundet økte og de utenbys foreningene styrket sin posisjon, kom også de første tegn på en gryende opposisjon, en opposisjon som skulle tilta i årene framover.

Dyrtidsproblemene under første verdenskrig rammet ikke minst arbeiderkvinnene. De fleste var husmødre og fikk merke mangelen på matvarer sterkt. Kvindeforbundet omtalte riktignok problemene, men kom ikke med egne alternative løsninger utover det som partiledelsen utformet. Misnøyen

med partiets taktikk i dyrtidsspørsmålet virket sammen med ideene fra revolusjonen i Russland til å radikaliserer norsk arbeiderbevegelse.

Utviklingen og radikaliseringen i Kvindeforbundet fulgte i partiets spor, men ble hengende noe etter. Ledelsen forsøkte i det lengste å unngå en konfrontasjon, og landsmøtet i 1918 tok ikke stilling til det nye, radikale program som var vedtatt på partiets landsmøte samme år. Forbundets ledere markerte seg etter hvert som moderate, men kunne ikke forhindre at debatten om den nye politiske retning i partiet også fikk innpass i kvinnebevegelsen. Martha Tynæs tilbød seg å gå av som formann alt på landsmøtet i 1918, etter opposisjonens kritikk av ledelsen. Hun ble likevel gjenvalgt og ble sittende som leder fram til landsmøtet i 1920, da hun frasa seg gjenvalg, etter eget utsagn på grunn av sykdom. På landsmøtet slo den nye politiske kurs også igjennom i Kvindeforbundet, og en ny ledelse ble valgt.

Landsmøtet i 1920 betydde slutten på en epoke av Kvinnebevegelsens historie. De gamle lederne forlot forbundet, blant dem Martha Tynæs og Gunhild Ziener. Sammen med en fjerdedel av forbundets medlemmer forlot de året etter også partiet og stiftet et eget forbund, Norges Sosialdemokratiske Kvinneforbund.

Lill-Ann Jensen

Hanna Adolfsen (1920-1923)

Kvinneforbundets landsmøte i 1920 valgte Hanna Adolfsen til ny formann. Hun hadde tidlig vist at hun sto på den radikale siden i partistriden. Mens Ziener og Tynæs hadde uttrykt skepsis til

Hanna Adolfsen

de nye arbeiderrådene som skulle opprettes, hadde Adolfsen forsvart dem. Under landsmøtet i 1918 da det ble tydelig at nye og mer radikale krefter var på vei inn også i Kvinneforbundet, ble Adolfsen valgt til nytt styremedlem. Kvinneforbundet hadde til da vært kjennetegnet av stor enighet om de enkelte sakene de kjempet for. Nå var motsetningene åpenbare for alle. Et fellesmøte for Kristiania-avdelingene ba Kvinneforbundets styre om å sende spørsmålet om å innkalle til et ekstraordinært landsmøte til uravstemning. Det var enighet om at en avklaring måtte til, og møtet ble lagt til mai 1920, like etter partiets landsmøte. I mars gikk Adolfsen ut i *Kvinden* med en tydelig markering av sitt synspunkt; hun gikk inn for proletariatets diktatur, sosialisering, be-

driftsråd og soldaterråd. På kvinnes landsmøte kom det sterke innlegg av både den gamle partiformannen, Chr. H. Knudsen og Martin Tranmæl for partiflertallets syn. Gunnar Ousland innledet for mindretallets syn. Det som skjedde i Kvinneforbundet ble tydeligvis tillagt stor betydning av partiet. Det ser ut til å ha vært en lang debatt, og avstemningsresultatet ble at ca. 70 % av deltakerne stemte for det mest radikale alternativet. Ved valg av ny leder fikk Hanna Adolfsen 54 stemmer, mens motkandidaten Ziener fikk 28.

Hanna Adolfsen var opprinnelig fra Røyken. Hun hadde en tid vært butikkarbeider, men i 1900 begynte hun å livnære seg ved å sy, organiserte seg, og ble snart aktiv i Syerskernes forening i Kristiania. Her satt hun i styret omtrent hele tiden, vekselvis som formann og kasserer, og var også medlem i forbundets hovedstyre. I 1917 ble hun sekretær i Norsk Skrædderforbund og fra 1920 hovedkasserer. Da «Kvindenes kontor» ble opprettet i 1909 var hun også med i styret her. Hun satt i bystyret i tre perioder, og var med i sykehusutvalget, forsorgsstyret og hjemmeindustrirådet. Gjennom årenes løp var hun en hyppig bidragsyter i *Kvinden* og satt også i perioder i bladkomiteen.

Med sin brede erfaring fra fagbevegelse og politikk ble det altså Adolfsen som kom til å stå i spissen for kvinnebevegelsen i en dramatisk tid. Hennes personlige egenskaper talte nok også mye. Hun beskrives som en person som innga både tillit og respekt. Hun var selv fra svært små kår. Gjennom arbeidet sitt i fagbevegelsen hadde hun sett mye nød og fattigdom på nært hold. Sypikene var lenge blant dem som hadde det

aller dårligst, og Adolfsen var en de gjerne henvendte seg til for å få råd og hjelp. Hun holdt mange foredrag og var rundt i landet på agitasjonsreiser. På landsmøtet hvor hun ble valgt, uttalte hun at «*vi vil ingen blodig revolution, men vi maa være opmerksom paa, at den kan komme, og da er det godt at være forberedt.*» Derfor gikk Adolfsen inn for prinsippene i Moskvatesene, og sa at «*alt vort arbeide, saavel den faglige som i den politiske bevægelse er jo anlagt paa, at drive mot borgerkrig.*» Men hun la til at «*det blir ikke vi, arbeiderne, som fremtvinger en revolution, det blir nok motparten i saa fald om vi faar den.*»

Spørsmålet om væpnet revolusjon var spesielt omdiskutert blant kvinnene. Kampen mellom de to fløyene i Kvinneforbundet tilspisset seg utover høst og vinter, og da styret sendte sin uttalelse i saken rundt til foreningene, begynte snart utmeldelsene å komme. Som i partiet kom splittelsen i forbundet i 1921. Ved utgangen av 1920 hadde Kvinneforbundet 106 foreninger og 4000 medlemmer. Året etter var tallene henholdsvis 90 og 3000. Da hadde 22 foreninger meldt seg ut, men noen nye var kommet til. Det gikk imidlertid ikke lang tid før tallet igjen viste en stigende tendens.

Nye utfordringer ventet medlemmene. Signalene fra Moskva var klare. Alle kvinneorganisasjoner skulle nå oppløses som selvstendige enheter og i stedet legges direkte inn under partiet. Arbeiderpartiet hadde nektet å rette seg etter Moskva i andre spørsmål, f.eks. når det gjaldt fagbevegelsen, men da det gjaldt Kvinneforbundet hadde de ingen innvendinger. Både partiet og forbundet hadde opplevd splittelse i egne rekker.

Kvinneforbundets ledelse tenkte nok på den økonomiske fordel den ville bli å være en organisatorisk del av partiet ; helt siden stiftelsen hadde økonomien vært et problem. Men viktigst var nok at de først og fremst tenkte politisk strategi. Kanskje hadde Kvinneforbundet også selv kommet til å ta initiativ til å få gjennomført omorganiseringen.

Landsmøtet i februar 1923 ble Kvinneforbundets siste. I Hanna Adolfsens periode som formann hadde de ideologiske og organisatoriske spørsmål stått mest i fokus. Likevel hadde Kvinneforbundet også arbeidet med mer konkrete saker, f.eks. hadde de sammen med sin svenske søsterorganisasjon ydt hjelp til Russland. To saker måtte overlates den nye organisasjonen ; det gjaldt forslag om opprettelse av lærehjem for såkalte «defekte barn» og om husstellundervisning i skolene. Hanna Adolfsen ville ikke stille som formannskandidat til det nye Kvinnesekretariatet. Vi vet ikke hvorfor, men ved splittelsen i november 1923 ble hun iallfall stående i Arbeiderpartiet, som hun forøvrig hadde tilhørt nesten hele sitt voksne liv. Hun beholdt imidlertid sine verv i Norsk Skredderforbund. I de følgende år kan vi finne enkelte innlegg av henne i *Arbeiderkvinden*. I 1923 holdt hun flere foredrag på Kvinneforbundets vegne, mens året etter er hun bare nevnt som 1. mai-taler. Kanskje var kreftene oppbrukt etter den krevende tiden hun hadde hatt som formann og som engasjert på flere felt samtidig. Hun hadde kjempet iherdig for det hun brant for. Det ble andre fra det gamle styret som tok fatt som ledere. Etter en tids sykdom døde hun allerede i 1926.

Astri Talsnes

Thina Thorleifsen

Thina Thorleifsen og Sigrd Syvertsen (1923-1929)

Thina Thorleifsen og Sigrd Syvertsen var kanskje de to toptillitsvalgte i Arbeiderpartiets sentrale kvinnebevegelse som mer enn noen andre knyttet sin posisjon og karriere til denne virksomheten. I over 40 år stod de sentralt i organisasjonen, først gjennom viktige tillitsverv, som sekretær og formann, siden som Kvinnebevegelsens historiskrivere. Boken *Kvinner i strid* som utkom i 1960, er i dag stadig den eneste samlede framstillingen av denne delen av kvinnekampen.

Kvinneforbundets landsmøte i februar 1923 vedtok enstemmig å oppløse forbundet. I stedet opprettet delegatene Arbeiderpartiets kvinnesekretariat, direkte underlagt partiledelsen. Partiets

sentralstyre skulle velge sekretariatets medlemmer, 2 menn og 5 kvinner, de siste etter innstilling fra landskvinnekonferanser som skulle avholdes i samband med partiets landsmøter.

Omleggingen av Kvinnebevegelsen skjedde etter initiativ fra og i regi av partiledelsen. Et utvalg oppnevnt av sentralstyret og med Thina Thorleifsen som formann og Sigrid Syvertsen som sekretær, utarbeidet forslagene. Den nye organisasjonsformen ble deretter godkjent av sentralstyret før den ble lagt fram for Kvinneforbundets medlemmer. På Kvinneforbundets landsmøte var det Thorleifsen som innledet om spørsmålet. Hun ble også innstilt til vervet som Kvinnesekretariatets første formann. Jeanette Olsen ble innstilt til sekretær etter kampvotering mot Sigrid Syvertsen som deretter ble valgt til medlem av sekretariatet.

Da Arbeiderpartiets sentralstyre skulle sanksjonere valgene og opprette en stilling som fastlønnet kvinnesekretær, ansatte partiledelsen Thorleifsen i stedet for Olsen. I kampen om medlemskapet i Den kommunistiske Internasjonale stod Jeanette Olsen i opposisjon til Tranmæl-fløyen, som hadde vunnet flertall på partiets landsmøte umiddelbart etter Kvinneforbundets landsmøte. I den opphetede partistriden var det ikke plass for avvik og usikkerhet. Partiledelsen benektet likevel at valget av Thorleifsen var politisk begrunnet og benyttet økonomiske argumenter. Dette var eneste gang sentralstyret tilsidesatte Kvinnebevegelsens egne forslag til sekretariatets sammensetning. Etter sammenslutningen med Norges sosialdemokratiske Kvinneforbund i 1927 valgte landskvinnekonfe-

ransen Kvinnesekretariatets kvinnelige medlemmer og sekretariatets formann fram til krigen *tiltrådte* partiets sentralstyre. Partiet hadde likevel kontroll siden det var sentralstyret som ansatte og lønnet kvinnesekretæren.

I november 1923 forlot mindretallet Arbeiderpartiet og dannet Norges Kommunistiske Parti. Flertallet på splittelseslandsmøtet valgte Syvertsen til Kvinnesekretariatets formann og Thorleifsen som kvinnesekretær, verv de beholdt helt fram til henholdsvis 1939 og 1953.

Thina Thorleifsen var født i Hokksund 17. januar 1885. Som 17 åring kom hun som tjenestepike i huset til dikteren Per Sivle, og hun har selv fortalt at det var han «som vekket meg politisk». Thorleifsen flyttet senere til Kristiania og tok huspost der, blant annet hos Kyrre og Rachel Grepp. I forbindelse med konflikten i papirindustrien i 1907 deltok hun sammen med familie og kjente fra Eiker i mønstringsmøter på St. Hanshaugen og opplevde samhörigheten blant arbeiderne der. «Etter dette var jeg ferdig til å gå inn i arbeiderbevegelsen,» fortalte hun selv i 1948. Thorleifsen ble medlem av Den Kvinnelige Tjenerstands Forening, og var foreningens formann i 10 år. I 1915 meldte foreningen seg inn i Arbeiderpartiet. Hun kom med i Kvinneforbundets styre i 1918 og fungerte som leder under Hanna Adolfsens sykefravær. Thorleifsen ble i 1918 valgt som varmann til Arbeiderpartiets sentralstyre og som ordinært medlem fra 1919 til 1923.

Sigrid Syvertsen var like gammel som Thina Thorleifsen, født i Tønsberg 15. mai 1885. Hun arbeidet som setterske i Drammen og kom med i den typografis-

ke forening i byen som eneste kvinnelige medlem. I 1907 giftet hun seg med maskinsetter Oscar Syvertsen og flyttet med ham til Oslo hvor hun samme år meldte seg inn i Arbeiderpartiet gjennom Grünerløkkens Kvinneforening. Syvertsen var Kvinneforbundets fastlønnete sekretær og forretningsfører fra 1917 til nedleggingen i 1923. I denne perioden var hun også redaktør av *Arbeiderkvinnen*. Hun var medlem av Arbeiderpartiets sentralstyre fra 1923 til 1939, da Landskvinnekonferansen vraket henne som leder for Kvinnesekretariatet.

Sigrid Syvertsen var medlem av Oslo bystyre 1920-55 og hadde flere kommunale verv. Hun var medlem av styret i Oslo Samvirkelag 1924-36 og medlem av direksjonen for NKL 1927-48. Thina Thorleifsen var bystyrerepresentant i Oslo 1932-34 og medlem av styret for Oslo trygdekasse. Ved siden av partiarbeidet var Thorleifsen også aktiv i Arbeidernes Avholdslag.

Perioden 1923-1939 var preget av organisatoriske og generelle partipolitiske spørsmål. Striden om Arbeiderpartiets medlemskap i Den kommunistiske Internasjonale førte til to leirer også i Kvinnebevegelsen, og partisplittelsen i november 1923 resulterte i splittelse blant kvinnene. Mange kvinnelag måtte bygges opp på nytt.

Samlingen med sosialdemokratene i 1927 bidro til styrket aktivitet lokalt. Gjennom hele perioden sto opprettelsen av arbeiderkvinnelag i forgrunnen for virksomheten. «Jeg ser det som min viktigste plikt å skaffe medlemmer til DNA,» sa Thina Thorleifsen på Landskvinnekonferansen i 1936.

Kvinnebevegelsen var særlig opptatt

Sigrid Syvertsen

av spørsmål som angikk kvinnene som husmødre. Det gjaldt også når bevegelsen diskuterte sosialpolitikk i vid forstand. Det meste var rettet inn mot tradisjonelle organisatoriske og politiske kanaler. Her var kvinnebevegelsen utvilsomt en pådriver, selv om det var liten uttalt uenighet i forhold til partiet. Et unntak fra denne tradisjonelle virksomheten var mødrehygienekontorene hvor Kvinnesekretariatet engasjerte seg i prevensjonsveiledning og informasjon om for eksempel barnepleie. Samarbeid med andre kvinneorganisasjoner var imidlertid utelukket. Medlemskap i såkalte «upolitiske» husmødreforeninger og husmorlag var uforenlig med egen organisasjonsbygging.

Vi vet ikke i hvor stor grad Kvinnesekretariatets ledelse var samkjørt eller i

Kurs for kvinnebevegelsen på Malmøya, høsten 1933.

hvilken grad Thorleifsen og Syvertsen var enige i alle grunnleggende spørsmål. Utad var det få om noen konflikter. Vi vet imidlertid at i det kvinnepolitiske spørsmålet som skulle vekke mest strid på 1930-tallet innen Arbeiderpartiets kvinnebevegelse, spørsmålet om gifte kvinners rett til lønnet arbeid, inn tok de til slutt hvert sitt standpunkt.

Med bakgrunn i den høye arbeidsløsheten vedtok LO-kongressen i 1925 at det i en familie bare burde være en forsørger, dersom ikke annet var helt nødvendig av økonomiske grunner. I praksis var dette ensbetydende med et krav om at gifte kvinner måtte vike for sine ektemenn. Spørsmålet ble i 1928 aktualisert da formannskapet i Oslo kommune, med Arbeiderpartiets stemmer, vedtok ikke å ansette gifte kvinner som var forsørget av sine ektemenn og å først si

opp gifte kvinner i tilfelle av innskrenkninger i kommunen. *Arbeiderkvinnen* sa seg enig i vedtaket og forsvarte det med at «i de hjem hvor mannen har arbeide og er såpass godt betalt for det at familien kan leve av det, der burde husmoren være tilfreds og ellers ha mer enn nok med arbeidet for mann og barn.»

I realiteten fikk vedtaket liten praktisk betydning. De gifte kvinnene utgjorde bare en liten del av de kommuneansatte, og dessuten skulle kommunen i hvert enkelt tilfelle foreta en behovsprøving for å forsikre seg om at kvinnens inntekt ikke var nødvendig for familiens eksistens. Vedtaket hadde først og fremst en symbolsk betydning for å komme de arbeidsløses misnøye i møte.

Landskvinnekonferansen i 1930 gikk til felts mot «dobbelstillinger» og bruken av overtidsarbeid. Dobbelstilling

betydde i denne sammenhengen både at enkeltpersoner hadde flere jobber og at flere i en familie var i lønnet arbeid samtidig. Konferansen i 1933 inntok et mer forsiktig standpunkt og betvilte at det å nekte gifte kvinner lønnet arbeid virkelig var et bidrag mot arbeidsløsheten. Konferansen tok ikke noe endelig standpunkt, men henstilte til Arbeiderpartiet å behandle spørsmålet på nytt. I debatten forsvarte Thina Thorleifsen forbudet mot lønnet arbeid for gifte kvinner under forutsetning av individuell behandling. Derimot var Sigrid Syvertsen nå kommet i tvil og var med på å fremme et kompromissforslag som ba partiet å se på spørsmålet på nytt. Dette ble enstemmig vedtatt.

På Landskvinnekonferansen i 1936 holdt fortsatt Thorleifsen fast på den gamle linjen som en praktisk ordning i en periode med høy arbeidsløshet. Syvertsen mente på sin side at tiden nå var inne til igjen å legge avgjørende vekt på det som alle prinsipielt mente var det riktige, nemlig at *«adgangen til å søke og til å få arbeid måtte være lik for kvinner og menn, både gifte og ugifte.»* Dette synet fikk til slutt flertall på Landskvinnekonferansen.

På Landskvinnekonferansen i 1939 ble ikke Sigrid Syvertsen innstilt som fortsatt formann for Kvinnesekretariatet. Det skjedde tydelig mot hennes eget ønske. Valgkomiteen hevdet at dette vervet ville kunne gå ut over hennes viktige arbeid i kommunale organer og fremmet i stedet forslag om Åse Lionæs som ny formann. Hun trakk seg imidlertid, og Johanne Reutz ble valgt istedet. Thina Thorleifsen fortsatte som kvinnesekretær til 1953 da hun måtte trekke seg på grunn av helsen.

Einar A. Terjesen

Johanne Reutz Gjermoe (1939-1945)

Med valget av Johanne Reutz fikk kvinnesekretariatet en helt ny type leder. Hun var utdannet sosialøkonom, i likhet med den nyvalgte nestformannen, Aase Lionæs. De to representerte en yngre generasjon, som hadde høy utdannelse og som var opptatt av kvinners yrkesarbeid og likestilling.

Hun kom fra Bergen, var kristen sosialist og antimilitarist med et sterkt samfunnsmessig engasjement. 25 år gammel studerte hun i England ved et kvekercollege og fikk også impulser fra det sosialistiske Fabian Society. Etter hjemkomsten meldte hun seg inn i Arbeiderpartiet på grunn av den antimilitaristiske linjen som preget partiet langt inn i 1930-årene.

Da valgkomiteen på Landskvinnekonferansen la fram sitt forslag på Johanne Reutz (opprinnelig som nestformann, men etter at Aase Lionæs trakk seg som formannskandidat, som formann,) var begrunnelsen blant annet at hun ville sikre den nære kontakten med de fagorganiserte kvinnene. Videre framholdt valgkomiteen hennes klar- gjørende brosjyrer og utredninger.

Fra 1925 hadde Johanne Reutz en stilling ved LOs nyopprettete statistiske kontor. Her la hun ned et stort arbeid i å utarbeide tallmateriale, som de fagorganiserte kunne underbygge sine krav med i lønnsforhandlingene. Hun skrev også bøker og brosjyrer for AOF. I 1934 ble hun leder av AOFs kvinnekomité.

I 1931 begynte arbeidet med *«det Arbeidende folks krisekrav»* som ble nedstemt av Stortinget i 1932. Hun ydte viktige bidrag til krisepånen som førte

til Arbeiderpartiets valgframgang i 1935. For sin innsats fikk hun viktige verv. I 1935 ble hun medlem av sosiallovkomiteen, som utarbeidet loven om arbeidsløshetsstrygd. Hun var delegat til Folkeforbundet og rådgiver ved ILOs arbeidskonferanser i årene 1935-1938.

Striden i 1920- og 1930-årene om gifte kvinners plass i arbeidslivet viser ulikt syn i arbeiderbevegelsen på retten til arbeid for alle. Reutz spilte en viktig rolle i arbeidet for å snu denne politikken. Inntil 1932-33 var det ingen opposisjon mot begrensninger i gifte kvinners rett til lønnet arbeid innenfor Arbeiderpartiets kvinnesekretariat. Men da begynte yngre kvinner å argumentere for å oppheve restriksjoner med hensyn til slikt arbeid. Reutz pekte på at andelen yrkesaktive gifte kvinner var så liten at det ikke hadde noen betydning for arbeidsløsheten. Dessuten arbeidet kvinnene ofte på områder som ikke ville bli overtatt av menn. På Landskvinnekonferansen i 1933 karakteriserte hun motstanden mot gifte kvinners yrkesaktivitet som skadelig for familien og som et uttrykk for fascistisk mentalitet og politikk, altså en ideologisk og politisk begrunnelse. I 1935 vedtok DNAs sentralstyre i prinsippet begge ektefellers rett til lønnsarbeid, men likevel slik at om den ene ektefellen arbeidet full tid, skulle den andre ikke være yrkesaktiv.

Landskvinnekonferansen i 1936 tok et nytt skritt framover for gifte kvinners lønnsarbeid. Med et knapt flertall gikk konferansen nå inn for å oppheve restriksjonslinjen. Flertallet ble ledet av Johanne Reutz, Aase Lionæs og omfattet også andre yrkesaktive kvinner med høy utdanning. Forkjemperne argu-

menterte med at restriksjoner kunne forsinke ekteskapsinngåelse, og at kvinners økonomiske uavhengighet var et våpen i kampen for et sosialistisk samfunn. Det ble lagt vekt på fagforeningsargumentet om at forbud mot gifte kvinners lønnsarbeid kunne føre til fasttømmring av lave lønninger innenfor kvinnedominerte yrker, hvor unge lavtlønte kvinner da ville utgjøre hovedmassen av arbeiderne. Faren for at kvinner kunne forlate Arbeiderpartiet og slutte seg til andre partier som støttet gifte kvinners rett til lønnsarbeid, bidro også til holdningsendringene. I 1936 sluttet LO seg til The International Federation of Trade Unions, og her var gifte kvinners rett til lønnsarbeid et akseptert prinsipp. Da snudde også LO. På representantskapsmøtet i LO 15. desember 1936 vedtok man en uttalelse som opphevet innskrenkningspolitikken. DNAs landsstyre ga sin tilslutning i januar 1937.

Det politiske omslaget skjedde i stor grad som utslag av bedre økonomiske forhold. Dette var til da det største stridsspørsmål som Arbeiderpartiets kvinnebevegelse hadde tatt stilling til. Reutz hadde sett at kvinner og menn hadde forskjellige interesser i samme sak, og at solidariteten mellom kjønne i arbeiderbevegelsen sprakk når rammebetingelsene i samfunnet ble vanskeligere. Da Reutz, i 1939, ble valgt til leder for Arbeiderpartiets kvinnesekretariat med 115 stemmer skjedde dette, etter manges mening, som følge av hennes uredde kvinnepolitiske arbeid.

Johanne Reutz ble ansett som kontroversiell i Arbeiderpartiet ikke bare på grunn av sin aktive kvinnepolitikk. I 1938-39 var hun imot at Arbeiderparti-

Johanne Reutz på LO-kongressen i 1937?

et forlot nøytralitetspolitikken. Motstanden mot militær opprustning var en viktig grunn til at hun ble isolert.

Da tyske tropper invaderte Norge i april dagene 1940 var det starten på en okkupasjon som varte i fem år. I september 1940 ble alle politiske partier, bortsett fra Nasjonal Samling, forbudt. Det gjaldt også Kvinnesekretariatet. For Johanne Reutz betydde det slutten på en karriere i Arbeiderpartiet. Da frigjøringen kom ble hun anklaget for unasjonalt opptreden under okkupasjonen og øyeblikkelig suspendert fra alle verv i Arbeiderpartiet. Hun ble nektet sin plass i DNAs sentralstyre og satt under partiets domsnemnd i mai 1945. Etter krigen ble hun ikke innkalt til Kvinnesekretariatets møter.

Reutz ble også gransket av LOs egen granskningskommisjon som følge av beskyldningene om unasjonalt opptreden. Begrunnelsen for beskyldningene var blant annet at hun hadde blitt sit-

tende for lenge i sin stilling i Landsorganisasjonen etter at tyskerne overtok, mottatt lønnspålegg og holdt foredrag. Hun forsøkte flere ganger å si opp sin stilling, og lyktes til slutt i februar 1942. Hennes standpunkt i 1940-41 var i tråd med hennes tanker om ikke-voldsforsvar, passiv motstand. I behandlingen av granskningskommisjonens innstilling, var det flere som støttet henne, men resultatet var at hun mistet både sin stilling og verv i LO. I 1952 ble hun bedt om å tre inn igjen i LO, men avslo.

Etter krigen valgte hun å arbeide for fredssaken innenfor organisasjonen Internasjonal Kvinneliga for Fred og Frihet. Hun arbeidet i tilknytning til internasjonalt fredsorganisasjonsarbeid, utga flere publikasjoner og deltok i et fredsforskningsprosjekt om ikke-voldsforsvar. Hennes pasifisme, altruisme og sterke engasjement for kvinnes situasjon preget hele hennes liv.

Anne Lise Jorstad

Aase Lionæs (1945-1953)

Etter frigjøringen innkalte nestformannen Aase Lionæs til møte i Kvinnesekretariatet 15. mai 1945 og fungerte som formann fram til landskvinnekonferansen i august da hun ble formelt valgt. Med dette valget fikk Kvinnebevegelsen en leder som gjennom et langt politisk liv ble en av de fremste kvinnelige pionerene i norsk arbeiderbevegelse. Hun kom til å lede Kvinnesekretariatet fram til 1953.

Lionæs var blant landets første kvinnelige sosialøkonomer og den første kvinnen i finanskomiteen på Stortinget, i Presidentskapet, i Nobelkomiteen og i de norske FN-delegasjonene. Hun ble dermed den første norske kvinnen som gjorde seg gjeldende innen økonomisk politikk og utenrikspolitikk. Hele sitt politiske liv kjempet hun for kvinners rettigheter.

Aase Lionæs kom tidlig med i politisk arbeid. 17 år gammel ble hun med i Grünerløkka arbeiderungdomslag. På landsmøtet i AUF i 1931 ble hun, 24 år gammel, valgt inn i sentralstyret som eneste kvinne. Fra Arbeidernes Ungdomsfylking gikk veien videre til kvinnebevegelse og ledende posisjoner i Arbeiderpartiet. En av dem som registrerte og fremmet hennes politiske evner var Martin Tranmæl. I forbindelse med etableringen av Arbeidernes Opplysningsforbund tidlig på 1930-tallet knyttet to av ildsjelene, Haakon Lie og Aase Lionæs, et nært og fast vennskap.

I Kvinnebevegelsen samarbeidet hun i de første årene særlig med Thina Thorleifsen og Sigrid Syvertsen. Den sistnevnte var leder i Kvinnesekretariatet da Lionæs ble valgt inn som sekre-

tær og redaktør av *Arbeiderkvinnen*. Som redaktør sørget Lionæs for å gi bladet mer tiltrekkende layout og allsidig innhold. Opplaget på 1 400 ble tredoblet i løpet av to år. I 1939 var det økt til 20000. Fra 1936 var hun sekretær for Kvinnesekretariatet. I 1945 overtok hun lederstillingen i Kvinnesekretariatet etter Johanne Reutz.

Som kvinnepolitiker kjempet Lionæs fra første stund for menneskeverd og likeverd både i og utenfor Norges grenser. Særlig var hun opptatt av like rettigheter for kvinner i arbeidslivet. På 1930-tallet motarbeidet hun det rotfestete synet at kvinner i arbeidslivet førte til arbeidsløshet blant menn. Som leder kjempet hun for husmorferie og økt offentlig støtte til vanskeligstilte mødre. På det familiepolitiske feltet brant hennes hjerte for bedring av helsestellet og folks boliger, og hun var en av initiativtakerne til Forbrukerrådet. Som talskvinne la hun videre stor vekt på seksualopplysning, og hun tok energisk opp kampen for lover som avkriminaliserte samboerskap (konkubinatarparagrafen) og abort. Det var en selvfølge, hevdet hun, at kvinnes interessene måtte veie tyngst i abortspørsmålet. Det skulle imidlertid bli en langvarig strid for å vinne fram med dette kravet. Et tema som naturlig opptok henne, var den lave andelen av kvinner i styringsverk og arbeidsliv. I sin tid som leder av Kvinnesekretariatet opplevde hun imidlertid beskjeden framgang på dette feltet.

Samlet sett bidro hun i perioden 1936-53 sterkt til å endre Arbeiderpartiets kvinnebevegelse fra først og fremst å være en husmorbevegelse til å omfatte også yrkesaktive kvinner. Samtidig ble kvinnepolitikken grepet bredere og mer

Aase Lionæs. Sittende til venstre, Thina Thorleifsen. Foto fra 1951.

helhetlig an. Det sentrale mottoet for henne var å få «*kvinner opp på alle samfunnets kommandoplasser*». Som tilhenger av et sterkt nasjonalt forsvar gikk hun i de første etterkrigsårene bla. inn for at kvinner skulle ha allmenn verneplikt. Både i og utenfor kvinnebevegelsen vakte kravet atskillig motstand, og Stortinget avviste forslaget. Lenge før det var tenkelig i opinionen talte hun også for kvinners rett til å bli

prester i statskirken, og hun var en av de tidligste og fremste pådriverne for selvbestemt abort.

Med sitt radikale kvinnesyn i en rekke kontroversielle saker møtte hun atskillig motbør - også fra fagbevegelsen og eget parti. Som leder for Kvinnesekretariatet følte hun ofte at hun talte for døde ører. Hun gav imidlertid aldri opp. Virkelig framgang for sine kampsaker fikk hun først som framtreddende stor-

tingspolitikker på 1960- og 70-tallet. Det var med stor tilfredshet at hun kunne konstatere at mange av de kvinnepolitiske kravene hun hadde stått i spissen for etter hvert fikk gjennomslagskraft i norsk politikk. I et intervju i anledning av sin 80-årsdag ble hun spurt om hun hadde hatt et lykkelig liv: «Ja, et liv i kamp - men kamp for det gode.» Antakelig hadde hun sin innsats for kvinnesaken særlig i tankene.

I motsetning til nesten alle øvrige kvinnepionerer engasjerte hun seg på langt flere felter enn sosialpolitikk og kvinne- og familiepolitikk. Denne politiske bredden kom alt til uttrykk i hennes tid i Kvinnesekretariatet. På Stortinget ble hun i kraft av sin sosialøkonomiske innsikt raskt en av Arbeiderpartiets fremste finanspolitikere. I den økonomiske politikken stod hun Erik Brofoss nær. Hun delte det toneangivende sosialøkonomiske miljøet tro på planøkonomisk styring, og dets satsning på økonomisk vekst, full sysselsetting og sosial utjevning.

Lionæs, som var meget språkmektig, engasjerte seg også tidlig sterkt i forsvars- og utenrikspolitikk. På 1930-tallet støttet hun det mindretall som gikk inn for både et sterkere nasjonalt og kollektivt forsvar. Som norsk delegat i FNs hovedforsamling fra 1946 til 1965 fikk hun erfaring og stor kompetanse i internasjonale spørsmål. Hun talte flyktningenes sak og var en glødende forkjemper for menneskerettigheter, særlig med henblikk på østblokken. Hun engasjerte seg også for å få avvirket koloniveldet og økt den vestlige bistanden til utviklingslandene. Hun var spesielt tidlig ute med å fremme familieplanlegging og kvinnesaken i ut-

viklingslandene. Apartheidstaten Sør-Afrika bekjempet hun med nebb og klør. Mange husker likevel Lionæs først og fremst som en ivrig tilhenger av NATO og europeisk integrasjon, samt en uforbeholden venn av USA og Israel. Blant hennes nære venner var framtreddende kvinnepolitikere som Eleanor Roosevelt og Golda Meir. Like markant var hennes forhold til diktaturet. Sammen med Haakon Lie sloss hun like uforsonlig mot det sovjetiske kommunistdiktaturet som hun i sin ungdom hadde gjort mot Hitler og Franco. Det var én viktig grunn til at Lie karakteriserte henne som det eneste mannfolket på Stortinget.

Som medlem av Nobelkomiteen fra 1948 til 1977 og leder i de siste ti år satte hun også spor etter seg i verdenssamfunnet. Flere av fredsprisutdelingene ble imidlertid sterkt omtvistede. Som det ble sagt av enkelte: «Hun sådde fred og høstet strid». Selv betraktet hun fredsprisutdelingen til Begin og Sadat i 1979 «som høydepunktet i sitt liv». Mange vil også trekke fram hennes hjelpearbeid for den forviste sovjetiske fysiker og forkjemper for menneskerettigheter, Andrej Sakharov.

På tv-skjermen og på talerstolen kunne Lionæs virke bister og utilnærmelig. Konservativ politikere som Høyres stortingsrepresentant Erling Petersen pekte henne ut «som utjevningens mest hensynsløse forkjemper i denne sal.» De som kjente henne, la mer vekt på et varmt hjerte og meningers mot. Gjennom sin mangeårige allsidige politiske innsats, bl.a. for kvinnesaken, ble hun Arbeiderpartiets uomtvistelige, men omstridte «førstedame».

Knut Einar Eriksen

Rakel Seweriin (1953-1963)

Rakel Seweriin var formann i Arbeiderpartiets kvinnesekretariat gjennom 10 år. Hun ble enstemmig valgt etter Aase Lionæs på Landskvinnekonferansen i 1953. Samme året ble hun sosialminister i Torps regjering. Da hadde hun allerede lang erfaring fra politisk arbeid. Mange av de lederne som skulle følge etter Seweriin i Arbeiderpartiets kvinnebevegelse skulle kombinere ledervervet med en statsrådspost.

Rakel Solberg het hun, da hun som 21-åring flyttet fra Vestfold til Oslo. Hun kom til Oslo for å gå på kurs i stortingsstenografi og arbeidet som hushjelp. Kurset avbrøt hun til fordel for kurs i engelsk og tysk stenografi og arbeid i private firmaer.

Sin tidlige politiske interesse dyrket hun i Vestkanten AUL, Berget, Arbeiderpartiets studentgruppe og en del i miljøet rundt Mot Dag og Clarté. Herfra var veien kort til AUF, og i 1937 ble Rakel Seweriin valgt som nestformann. Etter krigen ble hun valgt inn på Stortinget som fast medlem.

Rakel Seweriin var gjennom mange år en av de sentrale politikerne i Arbeiderpartiet. Hun var imidlertid ingen «kvinnesakspolitiker». Hun mente at kvinnesaker ble best løst ved å se dem i sammenheng med andre samfunnsaker og i samarbeid mellom kvinner og menn.

Gjennom hele sitt politiske liv var hun først og fremst opptatt av sosialpolitiske og familjepolitiske saker. Mange av sakene var hun med på å forme allerede på utredningsstadiet. Det gjaldt områder som barnevern, trygdeordninger, familiepensjonering og ensliges økonomiske situasjon.

Rakel Seweriin

Som nestformann og senere formann i Stortingets sosialkomité, og som sosialminister fra 1953, var arbeidet med folketrygden hennes viktigste sak. Gjennom denne ønsket hun å rette på manglene i trygdeordningene. Videreutvikling av alderstrygden og innføring av forsørgertrygd og uføretrygd stod sentralt her. Det var særlig viktig med en økning i alderstrygdens minstesatser og oppheving av behovsprøvingen. I 1957 vedtok Stortinget endelig oppheving av behovsprøvingen. Et viktig argument for dette var å fjerne «fattigmannsstemplet» fra sosialpolitikken. Sosiale ytelser skulle være noe som enhver borger hadde krav på. Samme året ble også forsørgertrygd for barn vedtatt. Det tok tid innen Lov om folketrygd endelig ble vedtatt. Først fra januar 1967

Rachel Seweriin i midten av en lystig gjeng på kvinnekongressen i 1961.

ble dette «største sosiale løft i landets historie» satt ut i livet.

Kvinnebevegelsen i Arbeiderpartiet hadde spesielt ansvar for de sosiale sakene, og skulle arbeide for tilslutning til Arbeiderpartiets politikk. Sakene som ble debattert på landskvinnekonferansene under Rakel Seweriins formannsperiode dreide seg ofte om hjemmene og husmødrene, for eksempel saker som utbygging av husmorferien, forbrukerspørsmål med vekt på husholdningsmaskiner og innredning av kjøkkenet, mødre hjem og opprettelse av helsestasjoner. Denne konsentrasjonen om familie, hjem og husmorrolle var en naturlig følge av tidens kjønnsrollemønster. Husmorideologien stod fortsatt sterkt, og kvinnens plass var i hjemmet. Kvinnen var skaper av den lykkelige familie, som igjen var en forutsetning for det gode samfunn. Til

tross for at de økonomiske forutsetninger var bedre og behovet for kvinnelig arbeidskraft var tilstede, lå ikke forholdene til rette for at kvinnene kunne gå ut i lønnet arbeid. Det fantes få barnehager, deltidsarbeid var lite akseptert av arbeidsgiverne og hushjelper var vanskelig å skaffe.

Da Einar Gerhardsen igjen ble statsminister i 1955, fortsatte Rakel Seweriin noen måneder som sosialminister. Gerhardsen hadde imidlertid andre planer for sosialministerposten, men tilbød Seweriin å fortsette i regjeringen som konsultativ statsråd for familie- og forbrukersaker. Dette ønsket hun imidlertid ikke. I stedet gikk hun tilbake til Stortinget og ble medlem av Kirke- og undervisningskomiteen. I komiteen arbeidet hun med forslag til en ny skolelov. Forslaget om 9-årig obligatorisk enhetsskole ble vedtatt i 1959.

Rakel Seweriin takket nei til gjenvalg som formann i Arbeiderpartiets kvinnesekretariat i 1963. Hun fortsatte likevel sitt politiske liv i flere år. Fram til 1969 var Stortinget hennes arbeidsplass. Et av de siste vervene hun hadde, var formann i et offentlig utvalg som skulle utrede ensliges økonomiske og sosiale stilling.

Som politiker var Rakel Seweriin både veltalende, engasjert og modig. I likhet med Aase Lionæs måtte hun dessuten oftest finne seg i å være eneste kvinne i et mansdominert politisk miljø.

Jorunn Pedersen

Aase Bjerkholt (1963-1967)

På mange måter var Aase Bjerkholt et formannsemne i sine forgjengeres ånd da hun stilte som kandidat til ledervervet på Landskvinnekonferansen i 1963. Som hos Rakel Seweriin var det ikke bare den brede erfaringen men også de rent personlige egenskapene som gjorde henne til en naturlig arvtaker av vervet. Først og fremst hadde hun en meget verdifull erfaring fra sine 10 år som statsråd. Hennes bakgrunn fra både fagbevegelse og ungdomsbevegelse og ikke minst skulle hennes 20 års medlemskap av Arbeiderpartiets kvinnesekretariat selvsagt komme til å veie tungt.

Med et ben i strategisk plassert i Kvinnesekretariatet og det andre i regjeringen befant Aase Bjerkholt seg på mange måter i en nøkkelposisjon. Allerede i 1955 ble hun oppnevnt som konsultativ statsråd for regjeringen Gerhardsen og fra desember året etter ble hun den aller første statsråd for familie- og forbrukersaker. Dermed ble

Aase Bjerkholt

hun også en av de aller første kvinner i Kongens råd. I begynnelsen av 1963 fungerte hun også som konstituert sosialminister. I den første tiden som leder av et nytt departement skulle hun få erfare at oppgavene lot vente på seg. Mange av de gamle departementene satt fortsatt tungt på det de oppfattet som «sine» saker. Aftenposten skrev i forbindelse med hennes 50-årsdag i 1965: «Det er grunn til å ønske regjeringen lykke til hvis den vil vie hjemmenes problemer en tanke større oppmerksomhet. Men skal vi først ha et familiedepartement, burde forutsetningen være at det skaffes de oppgaver og gjøremål som naturlig hører inn under et slikt departement. I politiske kretser er det mange som bebreider statsministeren for at så ikke er skjedd. Selv statsråden klager over å ha for lite å gjøre.»

Etter hvert skulle man både i Departementet for familie- og forbrukersaker og i Sosialdepartementet bli presentert for saker som på forhånd var unnfanget i Arbeiderpartiets kvinnebevegelse. Det var også derfor naturlig at Landskvinnekonferansene fortløpende evaluerte regjeringens arbeid i disse sakene. Landskvinnekonferansene var ofte en viktig arena for disse diskusjonene. Utvidete trygdeordninger for enker og mødre, folkepensjonen, revidering av lovene om sosial omsorg og utvidelse av barnetrygdordningen var alle eksempler på saker som hadde sin opprinnelse fra Kvinnebevegelsen.

Kvinnens plass er - hvor? var spørsmålet man stilte seg i 1965. Spørsmålstillingen skrev seg fra tittelen på det programutkastet en komite nedsatt av sentralstyret i DNA ga ut dette året. Foruten Aase Bjerkholt og Elsa Rastad Bråten fra Kvinnebevegelsen, inkluderte komiteen også sentrale tillitsmenn både fra partiet og landsorganisasjonen. For både Kvinnebevegelsen og partiet var dette arbeidet utvilsomt et stort løft. For første gang i partiets historie ble det satt i gang et arbeide som skulle resultere i et omfattende kvinnepolitisk programforslag. Det kan virke som om det var en utbredt oppfattelse at man hadde nådd langt i den formelle likestillingen mellom kvinner og menn i Norge. Men i forhold til våre naboer i Danmark og Sverige lå antallet gifte, sysselsatte kvinner med heltidsarbeid utenfor hjemmet foruroligende lavt. Det var også fortsatt forholdsvis få kvinner med i styre og stell. I 1963 var kun 8,6 prosent av plassene på Stortinget besatt av kvinner. I kommunepolitikken lå kvinneandelen på små 6 prosent. Komiteens vik-

tigste oppgaver var å vurdere tiltak som kunne stimulere kvinnens politiske interesse og utrede mulighetene for å gi kvinnene økt innflytelse i samfunnets bestemmende organer. Innstillingen konkluderte med en lang rekke konkrete forslag innenfor områdene familierett, utdanning, arbeidsliv og samfunns- og organisasjonsliv. Man ville for eksempel arbeide aktivt for at flere kvinner skulle skaffe seg spesialutdanning innenfor tradisjonelle mannsyrker. Det forelå også forslag på en reform av skattelovgivningen. Om grunnlaget for 1970-årenes kvinnekamp ikke alene ble lagt her, kan man allikevel fastslå at innstillingen sørget for at debatten om kvinnens stilling omsider havnet på dagsorden i Norges største parti. Samtidig med den kvinnepolitiske innstillingen kom innstillingen fra den såkalte Aspengren-komiteen, LOs omfattende utredning om demokrati i arbeidslivet. Begge disse innstillingene kan sees som et ledd i en samlet politisk strategi for å forsøke å modernisere bevegelsen.

I etterpåklokskapens lys har enkelte kritiske røster hevdet at Arbeiderpartiets kvinnebevegelse på 1950- og 1960-tallet hadde beskjedne kvinnepolitiske krav og la hovedtyngden på arbeidet for husmødrene og de rent sosialpolitiske tiltakene. Spesielt ble bevegelsens organ *Arbeiderkvinnen* bebreidet for å være mer opptatt av trivialiteter og strikkeoppskrifter enn av kvinnekamp. En slik vurdering kan rent umiddelbart ha mye for seg, men det vil allikevel være urimelig å måle 1960-tallets politikk med ettertidens målestokk. Selv om noen av aktørene i det harde politiske klimaet på 1970-tallet skulle oppfatte Arbeiderpartiets sentralstyre som en av de defi-

nitive mannsbastionene i samfunnet, må det til tross kunne slås fast at Arbeiderpartikvinnene på 1960-tallet virkelig hadde oppnådd reell innflytelse i kvinnepolitiske saker.

Et av de mer håndfaste prosjektene i Aase Bjerkholtts formannsperiode var opprettelsen av stiftelsen Rachel Greppheimen i Oslo. Stiftelsen tok sikte på å gi et midlertidig bo-tilbud til ugifte mødre og samtidig hjelpe klientene med å skaffe seg permanent arbeid og bolig. Nedleggelsen av grunnsteinen, den 22 mai 1965, ble den siste handlingen hun utførte som leder av Kvinnesekretariatet. Samme formiddag ønsket hun velkommen til sin siste landskvinnekonferanse som formann. Hun ble sittende som styreformann for Rachel Greppheimen helt til 1977.

Stig-Audun Hansen

Sonja Ludvigsen (1967-1974)

Sonja Aase Ludvigsen ble valgt til nestleder i Arbeiderpartiets kvinnebevegelse i 1965 og overtok som formann i 1967. Det var en erfaren og allsidig politiker som i tillegg til mange andre politiske gjøremål tok på seg formannsvervet og ledet Kvinnebevegelsen fram til sin død 12. juli 1974. Hun arbeidet som likningsfullmektig i Vestby i Akershus fra 1958 til 1965. I denne tiden var hun aktiv i lokalpolitikken samtidig som hun også hadde sentrale partipolitiske verv, først i AUF og deretter i Arbeiderpartiet. I 1965 ble hun valgt til stortingsrepresentant for Akershus. Da hadde hun møtt på Stortinget flere ganger som vararepresentant fra 1958 og gjort seg bemerket med sin

Sonja Ludvigsen

grundighet og store sakkunnskap.

Sonja Ludvigsen hevdet tidlig at selv om kvinnene hadde oppnådd formelle rettigheter, hadde det ikke medført reell likestilling. Hun var nøye med å poengtere at kvinnene ikke skulle *tvinges* ut i arbeidslivet. Husmoridealet sto fortsatt så sterkt i folks bevissthet at *gifte* kvinners rett til å være hjemme ikke på noen måte måtte utfordres. Samtidig påpekte hun at rett til lønnet arbeid var et skritt i retning av reell likestilling og viste til at de aller fleste kvinner ønsket seg lønnet arbeid utenfor hjemmet. Etter hvert ble retten til lønnet arbeid et av de viktigste kravene for Kvinnebevegelsen og tatt opp i ulike sammenhenger på landskvinnekonferansene framover.

På Landskvinnekonferansen 1969 var hovedtemaet *Trygghet i forandringerne*, noe som blant annet omfattet kvin-

nens stilling i arbeidslivet. Det ble stilt krav om barnehager, arbeidsmarkedstiltak og yrkesutdanning for å gi kvinner samme muligheter som menn til å delta i arbeidslivet. Familieplanlegging, som hadde vært en viktig sak for kvinnebevegelsen, ble også behandlet. Det resulterte i en enstemmig uttalelse om endring av Lov om svangerskapsavbrott. Konferansen gikk inn for en mer ensartet behandling av søknader og *begrenset* rett til selvbestemt abort. Uttalelsen ble sendt til Arbeiderpartiets landsmøte, som kom sammen noen dager seinere. Da oppsto en uventet situasjon. Grethe Irvoll fremmet et forslag om selvbestemt abort, og det utrolige skjedde. Den mannsdominerte partiforsamlingen gikk lenger enn Landskvinnekonferansen i abortsaka og vedtok forslaget med klart flertall. Ledelsen, både i partiet og kvinnebevegelsen, var totalt uforberedt på vedtaket, men måtte bøye seg for flertallet. Selvbestemt abort var satt på den politiske dagsorden.

Rundt 1970 satte Arbeiderpartiet fokus på to hovedsaker, større likhet og utvidet demokrati. Sonja Ludvigsen gikk inn for at kravet om gifte kvinners rett til lønnsarbeid ble en del av demokratiaksjonen. Kvinnebevegelsen konsentrerte seg særlig om forholdet mellom demokrati og likestilling i familien og forbrukerdemokrati i vid forstand. Dette munnet ut i et *Forbrukerpolitisk handlingsprogram* som ble vedtatt på Landskvinnekonferansen 1971. I sitt foredrag *Kvinnebevegelsen i 70-åra* sa Sonja Ludvigsen blant annet at arbeidet framover skulle dreie seg om likestilling. Dette var i tråd med et forslag fra Britt Hildeng Hauge. Forslaget, som påla Kvinnesekretariatet å utarbeide et

handlingsprogram for likestilling, ble enstemmig vedtatt.

Forslag til handlingsprogram for likestilling ble deretter utarbeidet av en komité med Britt Hildeng Hauge som formann og vedtatt på Landskvinnekonferansen i 1973. For første gang vedtok konferansen et omfattende program for likestilling. Programmet, *Likestilling og medansvar*, er blitt betraktet som helt grunnleggende for det videre arbeidet i Arbeiderpartiets kvinnebevegelse. Det inneholdt både en analyse av kvinnes situasjon og konkrete forslag til bedring av forholdene. Med dette programmet viste Kvinnebevegelsen med all tydelighet at den hadde utviklet seg fra å være en husmororganisasjon og lojal støttespiller for partiet til å bli en organisasjon som på selvstendig grunnlag jobbet for reell likestilling.

Sonja Ludvigsen var formann for Kvinnebevegelsen i en periode med fortsatt lav kvinnerepresentasjon i politiske organer. Hun ønsket oppriktig flere kvinner i politikken både som aktive i partiet og som valgte representanter i kommune og Storting. Dette var viktig både ut fra et demokratisk rettferdighetskrav og fordi samfunnet hadde bruk for kvinnes bidrag, samtidig tok hun avstand fra aksjonsformer som kvinnekupp og organisert retting av valglistene. Sonja Ludvigsen hadde mer tro på langsiktig arbeid innad i organisasjonene. For å dyktiggjøre og oppmuntre kvinner til politisk deltakelse satset Arbeiderpartiets kvinnebevegelse sterkt på intern skoling.

Arbeiderpartikvinnene fikk etter hvert gjennomslag for sitt likestillingsarbeid både i partiet og i samfunnet for øvrig. Denne utviklingen fikk Sonja

Ludvigsen dessverre ikke følge videre. Hun døde midt i sin aktive politiske virksomhet bare 46 år gammel. Året før hadde hun tatt på seg vervet som sosialminister. Gjennom sitt politiske liv hadde hun imponert alle med sin store arbeidskapasitet. Mange spurte seg når hun fikk tid til alt, reiser, foredrag, møter, forberedelser og arbeidskrevende komiteer. Samtidig var hun kjent for å være blid og omgjengelig og en hjertevarm person. Med sin alt for tidlige død etterlot hun et stort savn.

Kari Lund Bråthen

Annemarie Lorentzen (1974-1977)

Annemarie Lorentzen ble valgt til nestformann på Landskvinnekonferansen i 1973 og overtok formannsvervet da Sonja Ludvigsen døde. I likhet med sin forgjenger var det en erfaren rikspolitiker som nå ble formann. Hun var født i Grense- Jakobselv og virket som lærer i Hammerfest. Det var her hun startet sin politiske virksomhet i partiet og i lokalpolitikken før hun kom inn i rikspolitikken. Hun var stortingsrepresentant for Finnmark fra 1969 til 1977 og statsråd i Brattelis og Nordlis regjeringer. Etter mange aktive år i politikken ble hun i 1978 utnevnt til ambassadør på Island.

Da hun overtok formannsvervet, konsentrerte Kvinnebevegelsen seg om arbeidet fram mot Landskvinnekonferansen 1975 og markeringen av kvinneåret i 1975. Både Arbeiderpartiet og LO ga sin fulle støtte til markering av året. Annemarie Lorentzen gikk også ut i *Arbeiderkvinnen* og oppfordret arbeiderbe-

Annemarie Lorentzen

vegelsens kvinner til å gjøre en innsats både lokalt og globalt. På Landskvinnekonferansen i 1975 ble abortspørsmålet tatt opp på nytt. Arbeiderpartikvinnene var svært skuffet over at det ikke var flertall på Stortinget for en lov om selvbestemt abort. I en uttalelse ga de sin støtte til forslag til ny lov om svangerskapsavbrott, som de mente tross alt var ett skritt i riktig retning og det eneste mulige i den rådende parlamentariske situasjon. Loven ble vedtatt i juni 1975 under store protester både fra tilhengere og motstandere av selvbestemt abort.

Hovedtemaet på konferansen i 1975 var handlingsprogrammet *Barnas plass i dagens samfunn*. Det var en historisk begivenhet i den forstand at det var første gang Kvinnebevegelsen utformet et program som tok opp alle sider av barnas

tilværelse. Annemarie Lorentzen la stor vekt på at programmets grunnholdning var oppdragelse til solidaritet. I programmets første side heter det at man ønsker å omforme Norge til et sosialistisk samfunn. Det er for øvrig verdt å merke seg at programmet fastslår at man vil gå inn for å opprette et barneombudsembete. Dette ble endelig lovfestet i 1981.

På Arbeiderpartiets landsmøte i 1975 ble Gro Harlem Brundtland valgt til partiets nestformann. Annemarie Lorentzen uttrykte stor tilfredshet både med at partiet hadde fått sin første kvinnelige nestformann og i tillegg begynte å få en skikkelig kvinneverrepresentasjon i partiets sentrale organer. Hun håpet at fylkes- og kommunepartiene ville følge opp. Før kommunevalget i 1975 anbefalte hun å kumulere kvinner og ba om at man i hvert fall ikke måtte stryke kvinner. Arbeiderpartiet gjorde et godt valg, men kvinnene ble strøket på mange arbeiderpartilister. Annemarie Lorentzen beklaget den dårlige kvinneverrepresentasjonen og oppfordret kvinnene til å stå på videre og ikke la seg knekke. I god tid foran stortingsvalget i 1977 oppfordret hun partiets kvinner til både å være aktive i valgkampen og være med på å utforme partiets nye arbeidsprogram. Hun mente det var viktig å påvirke nominasjonsprosessen og hevdet at det ikke var for mye forlangt å få kvinner og menn på annenhver plass på listene.

Likestillingsloven skulle være en viktig del av Arbeiderpartiets familie- og likestillingsarbeid, og skuffelsen var stor da lovforslaget ble nedstemt i Stortinget i 1976. Da reagerte Annemarie Lorentzen og skrev i en lederartikkel i *Arbei-*

derkvinnen at det verste ikke var at de borgerlige partiene hadde stemt imot, men at SV i sosialismens navn hadde torpedert loven. *Lov om likestilling* ble vedtatt i juni 1978.

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse feiret 75-årsjubileum 30. desember 1976. Dette ble markert på ulike måter med blant annet jubileumboka «*Vi er de tusener*» som kom i 1977 og med et festmøte ved åpningen av Landskvinnekonferansen i mars 1977. På denne konferansen hadde Annemarie Lorentzen en innledning med tittel *Søkelys på kvinnebevegelsen*. Her kom hun med et tilbakeblikk på kvinnebevegelsen og trakk opp linjene for det videre arbeidet. Fram mot Landskvinnekonferansen i 1977 arbeidet Kvinnebevegelsen med å utforme handlingsprogrammet *Kvinner i utdanning og arbeid*. Annemarie Lorentzen var opptatt av kvinnes situasjon i arbeidslivet og mente at det nå var på høy tid å konsentrere seg om kvinners rett til utdanning og arbeid. Landskvinnekonferansen vedtok et klart kvinnepolitisk program.

Annemarie Lorentzen trakk seg etter eget ønske som formann på denne konferansen. Samtidig med formannsvervet var hun statsråd for Samferdselsdepartementet og deretter statsråd for Forbruker- og administrasjonsdepartementet. Krevende rikspolitisk arbeid var tydelig ikke til hinder for å engasjere seg i Arbeiderpartiets kvinnebevegelse. For Kvinnebevegelsen var det en styrke å ha en respektert toppolitiker som formann. Hun var opptatt av kvinnes situasjon og jobbet innad i partiets organer for få bedre forståelse for likestilling. Selv hevdet hun flere ganger at arbeiderkvinnene alltid har vært opptatt

av å arbeide for de undertrykte og underprivilegerte uansett om det var kvinner eller menn. Samtidig var hun meget tydelig på at skal vi komme noen vei i et reelt demokrati, må kvinner og menn være likestilt.

Kari Lund Bråthen

Aud Blegen Svindland (1977-1981)

Aud Blegen Svindland ble valgt til formann av Arbeiderpartiets kvinnebevegelse på Landskvinnekonferansen i 1977. Valgkomiteen var delt, og det var mindretallets innstilling på Svindland som fikk flertall på Landskonferansen. Hun satt i to perioder fram til 1981, da hun trakk seg etter eget ønske. Arbeiderpartiets kvinnebevegelse ble i denne perioden ytterligere påvirket av de sakene den radikale kvinnebevegelsen for øvrig kjempet for.

Aud Blegen Svindland var kjent i den offentlige debatt også før hun ble formann for kvinnebevegelsen. Hun var utdannet agronom, fysioterapeut og lege med spesialutdanning i forebyggende helsearbeid og helseadministrasjon. På 60-tallet arbeidet hun i FNs tjeneste og var lege i Afghanistan. Lov om helsestasjoner kom i 1972, og Aud Blegen Svindland var aktiv i gjennomføringen av den. Hun gjorde en viktig innsats for arbeidsmiljøloven og var aktiv med i arbeidet for å bygge ut en tverrfaglig bedriftshelsetjeneste. For dette er hun blitt kalt «bedriftshelsetjenestens mor». Da hun ble valgt til formann, satt hun i styret i Oslo Arbeiderparti og var nestforkvinne i Oslo Arbeiderpartis kvinnevalg. I den forbindelse var hun med

Aud Blegen Svindland

på å lage ei brosjyre: «*Seksualopplysning, prevensjonsveiledning og selvbestemt abort - merkesaker for Arbeiderpartiets kvinnebevegelse*» som ble utgitt av Oslo Arbeiderpartis Kvinnevalg i 1976. Hun er kjent for sin innsats for prevensjonsveiledning og har hele tiden vært en utrettelig forkjemper for kvinners rett til selvbestemt abort.

Ved Stortingsvalget 1977 gikk Arbeiderpartiets kvinnebevegelse ut i valgkampen med fokus på selvbestemt abort, prevensjonsveiledning og seksualundervisning i skolen, rett til arbeid til alle, utdanning og skolevesen. Arbeiderpartiet gikk fram ved valget og dannet sammen med SV flertall for en arbeiderpartiregjering. Året etter fikk Kvinnebevegelsen gjennomslag for sin årelange kamp for selvbestemt abort.

Før loven skulle opp i stortinget, ble et «hyrdebrev» fra landets biskoper lest opp i alle kirkene. Hyrdebrevet, som gikk kraftig ut mot abortloven, førte til sterke reaksjoner. Arbeiderkvinnene ledet av Aud Blegen Svindland, var blant dem som stilte seg i spissen for en underskriftkampanje mot hyrdebrevet.

Landskvinnekonferansen i mars 1979 behandlet flere saker som var viktige i arbeidet for likestilling. Noen av disse sakene kom til å få stor betydning, mens andre seinere ble lagt på is. Vedtaket om at kommunene må pålegges utbyggingsansvar for barnehager gikk lenger enn partiet var villig til følge opp, til stor skuffelse for Aud Blegen Svindland. Landskvinnekonferansen vedtok også å gå inn for fritt livssyn i barnehagene. Vedtaket om kjønnskvotering for å sikre en jevnere fordeling av kjønnene i offentlige styrever, råd og utvalg ble fulgt opp av partiet og regjeringen. Landskvinnekonferansen vedtok å legge ned *Arbeiderkvinnen* som hadde eksistert siden 1909. Forutsetningen for nedleggelsen var at *Arbeiderkvinnen* skulle gå inn i partiets tidsskrift *Aktuelt Perspektiv*, som heretter skulle ta inn stoff fra Kvinnebevegelsen og artikler om kvinnepolitiske emner.

Foran kommunevalget i 1979 engasjerte kvinneorganisasjonene seg i arbeidet for å få flere kvinner på sikre plasser på kommunevalglistene. Denne gang støttet Arbeiderpartiets kvinnebevegelse opplysningskampanjen for økt kvinne-representasjon, i motsetning til 1971 da Kvinnesekretariatet avsto å delta i en tverrpolitisk kampanje for å få flere kvinner i kommunestyrene. På kommunepan lå Arbeiderpartiet under landsgjennomsnittet for kvinnerepresenta-

sjon. Dette ville Arbeiderpartiets kvinnebevegelse med Aud Blegen Svindland i spissen rette opp ved kommunevalget. Etter nominasjonene og etter at listene var klare, viste det seg at det fortsatt var en skeiv kjønnsfordeling på Arbeiderpartiets lister. Svindland gjorde da noe så utradisjonelt som åpent å anbefale retting av partiets lister. Arbeiderpartiet økte sin kvinnerepresentasjon i kommunestyrene fra 14,2 prosent i 1975 til 23,3 prosent i 1979.

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse var aktiv i internasjonal sammenheng, og Aud Blegen Svindland var deltaker på flere konferanser. På den 10. internasjonale sosialistiske kvinnekonferanse i Vancouver i Canada i 1978 var hovedtema for konferansen «Vold i samfunnet». Her innledet Aud Blegen Svindland over temaet kulturell vold. Hun tok særlig for seg vold mot kvinner og barn og kom også inn på den omfattende bruk av omskjæring av små jenter. På konferansen ble det vedtatt et forslag fra Aud Blegen Svindland, som gikk ut på at man skulle protestere mot kjønnslemlestelse av unge piker.

Aud Blegen Svindland har vært en frittalende person, og i egenskap av formann i kvinnebevegelsen nølte hun ikke med å si ifra til partiets representanter. Da Odvar Nordli høsten 1979 etter omorganisering av regjeringen reduserte antall kvinner fra 4 til 2, gikk hun ut med kraftig kritikk. Selv om hun ikke var redd for å kritisere Arbeiderpartiet for mangelfull politikk og praksis på likestillingsområdet, var det aldri tvil om hennes partipolitiske lojalitet. Hun sa alltid at det var Arbeiderpartiet som hadde størst mulighet for å gjennomføre likestilling mellom kvinner og menn.

Kari Lund Bråthen

Harriet Andreassen 1981-1985

Landskvinnekonferansen i 1981 valgte Harriet Andreassen til ny formann. Hun var den siste formannen i kvinnesekretariatet. To år senere vedtok Arbeiderpartiet at betegnelsen leder skulle erstatte «formann» på alle plan i partiet.

Nok en gang fikk kvinnesekretariatet en leder med solid politisk erfaring. Hun var folkevalgt både på kommune- og fylkeskommunalt nivå det meste av sitt voksne liv, blant annet formannskapsmedlem og varaordfører i en årrekke i Rælingen i Akershus. Til forskjell fra lederne før henne, hadde Harriet Andreassen også lang fartstid fra sentrale verv i fagbevegelsen. Hun var forbundssekretær i Norsk Arbeidsmandsforbund fra 1967 til 1977, da hun ble valgt til sekretær i LO. Hun satt i LOs ledelse fram til hun gikk av med pensjon i 1985, bare avbrutt av året som regjeringsmedlem i 1980-81. Fire måneder før hun ble valgt til kvinnesekretariatets formann hadde hun overtatt som kommunal- og arbeidsminister i Odvar Nordlis regjering. Da Gro Harlem Brundtland overtok etter Nordli, fortsatte Harriet Andreassen i samme departement inntil valgnederlaget høsten 1981, da Regjeringen Willoch ble dannet.

Den 4. februar 1981 skapte Gro Harlem Brundtland norgeshistorie da hun ble utnevnt til vår første kvinnelige statsminister. Da det ble klart at Odvar Nordli skulle trekke seg, mottok partiet en rekke brev og henvendelser fra kvinner over hele landet som støttet Gro Harlem Brundtlands kandidatur. Utnevnelsen vakte sterke gledesreaksjoner, og lykkeønskninger og blomster strømmet inn til Statsministerens kontor. Både

Harriet Andreassen

blant kvinner generelt og Kvinnebevegelsen spesielt, ble begivenheten sett på som en stor seier i kampen for likestilling. Gro Harlem Brundtland ble deretter valgt til første kvinnelige formann i Arbeiderpartiet senere på året.

Arbeiderpartiets kvinnebevegelse hadde lenge krevd en mer rettferdig representasjon både i partiets organer og på andre områder i samfunnet. På Landskvinnekonferansen i 1981 ble det vedtatt et forslag om at kjønnskvoltering skulle innføres i partiet. Forslaget fikk støtte på partilandsmøtet som fulgte, og det ble fattet et prinsippvedtak om å innføre kvotering på 40 %. I 1983 vedtok Arbeiderpartiet å innføre kvotering i lovene som obligatorisk bestemmelse. Arbeiderpartiet gjorde et jevnt over godt kommunevalg i 1983, og takket være kvotering i nominasjonsprosessen

kom mange nye Arbeiderpartikvinner inn i de folkevalgte organene i årene som fulgte.

Et stort og økende antall kvinner i arbeidslivet var en utfordring til Kvinnebevegelsen. Likestilling i arbeidslivet stilte krav til reformer og tiltak på mange områder, som arbeidstidsbestemmelser, permisjonsrettigheter, barnehageutbygging og økonomiske overføringer til familiene. I første halvdel av 1980-tallet ble forslag om arbeidstidsforkortelse, 6 timers normalarbeidsdag, diskutert på flere landskvinnerkonferanser og i partiet ellers. Det var langt fra enighet innenfor Arbeiderpartiet om denne saken og heller ikke innenfor partiets kvinnebevegelse. Landskvinnerkonferansen i 1981 vedtok en forsiktig uttalelse om at daglig nedkortet arbeidstid på sikt er et nødvendig virkemiddel for likestilling og at målet derfor er 6 timers normalarbeidsdag for alle. På Arbeiderpartiets landsmøte rett etter fremmet Harriet Andreassen forslag om programfesting av kravet. Redaksjonskomiteen for prinsippprogrammet gikk inn for programfesting, men møtte motstand hos mange av delegatene. Blant andre daværende sentralstyremedlem Per Kleppe advarte mot å slå fast konkretiseringen av arbeidstidsforkortelsen før konsekvensene var utredet. Likevel ble redaksjonskomiteens innstilling vedtatt med 17 stemmers overvekt til «tøylesløs jubel» i følge landsmøteprotokollen. Arbeiderpartiets prinsippprogram fikk dermed følgende formulering: «Målet må være 6 timers normalarbeidsdag». Etter hvert som arbeidsledigheten økte videre utover på 1980-tallet argumenterte Arbeiderpartikvinnene også for kortere arbeidsdag som

virkemiddel for å få ned ledigheten.

Fredsbevegelsen fikk et nytt oppsving på 1980-tallet, blant annet som en reaksjon mot økt opprustning og en tilstramming av den kalde krigen. NATO-landene vedtok utplassering av krysser-raketter i Vest-Europa, og Sovjet fortsatte å utplasserte sine SS 20-raketter. Særlig kvinnene, fra mange ulike politiske grupperinger, mobiliserte mot atomvåpen og markerte sin motstand gjennom store demonstrasjoner og fredsmarsjer. Allerede i januar 1980 vedtok nordiske A-kvinner et handlingsprogram for nedrustning. Landskvinnerkonferansen vedtok i 1981 en uttalelse som understreket arbeiderbevegelsens særlige ansvar for fredsarbeidet, og som framhevet utenrikspolitikken som verktøy for å begrense veksten i rustningsindustrien. Senere samme år ble Alva Myrdal-fondet opprettet, med formål å spre opplysning om fred, nedrustning og avspenning. Den svenske fredsforkjemperen mottok også Folkets fredspris i 1982, til stor jubel i Kvinnesekretariatet. I 1983 sa Landskvinnerkonferansen nei til utplassering av nye atomvåpen, noe Gro Harlem Brundtland etter hvert også fikk gjennomslag for i Arbeiderpartiet.

Første halvdel av 1980-tallet, med borgerlige regjeringer og Arbeiderpartiet i opposisjon, satte Kvinnebevegelsen igjen fokus på de oppnådde velferdsgodene i samfunnet. Harriet Andreassen uttrykte bekymring ikke bare for arbeidsledigheten, men også Høyres «tukling» med bl.a. abortloven og barnehageloven. Høyre ønsket å innføre tvungen rådgiving ved abort og kristen formålsparagraf i barnehagene. I opposisjon måtte Arbeiderpartiets kvinnebe-

vegelse forsvare de sakene den allerede hadde fått gjennomslag for.

Den private volden hadde opptatt Arbeiderpartikvinnene lenge. Allerede i 1939 hadde de krevd tilfluktssteder for mishandlede kvinner. I 1981 sikret Regjeringen Gro Harlem Brundtland økonomisk trygghet for krisesentrene gjennom øremerkede midler til drift. Harriet Andreassen sa da i et intervju at en nå måtte gå videre og sikre kvinnene gode oppfølgingstiltak etter oppholdet i form av gjennomgangsboliger, advokat-hjelp osv. Kampen mot pornografi ble også intensivert i denne perioden. Her samarbeidet Arbeiderpartikvinnene med andre kvinneorganisasjoner.

Første halvdel av 1980-tallet var en periode da Arbeiderpartiets kvinnebevegelse tok del i stadig flere fellesaksjoner sammen med andre kvinneorganisasjoner. Etter å ha vært med første gang i 1979, fortsatte AP-kvinnene å delta i de tverrpolitiske kvinneaksjonene for å få flere kvinner inn i kommunestyre og på Stortinget. Kanskje var det noe i tiden som gjorde det naturlig med et nærmere samarbeid med de øvrige kvinneorganisasjonene, både de politiske og de upolitiske. Men Harriet Andreassens personlige egenskaper og holdning kan ha bidratt til at samarbeidet ble godt. Med sin rause og utadvendte personlighet kom hun lett i kontakt med alle slags folk og fikk lett venner i alle leire.

De siste årene av sitt liv fant Harriet Andreassen enda en ny politisk arena, som eldrepolitiker. Fra 1989 til 1993 var hun 1. nestleder i Norsk Pensjonistforbund og 1. mars 1993 ble hun oppnevnt til leder i Statens elderråd, et verv hun hadde til sin død i 1997.

Kjersti Åberg

Sissel Rønbeck (1985-1989)

Sissel Rønbeck

På Landskvinnekonferansen i mars 1985 ble Sissel Rønbeck valgt til Kvinnebevegelsens nye leder. Rønbeck kunne med sine snau 35 år kanskje kalles ung og lovende, men i virkeligheten var hun allerede en meget erfaren politiker. Politikk hadde vært hennes yrke helt siden hun som tjuåring ble reisesekretær i AUF. Hun var den første kvinnelige AUF-leder fra 1975 til 1977, og møtte på Stortinget fra 1977. Da hun ble utnevnt til forbruker- og administrasjonsminister i Odvar Nordlis regjering høsten 1979 var hun Norges yngste statsråd gjennom tidene. Denne posten beholdt hun også under Brundtlands korte regjeringperiode i 1981. Hun hadde også sittet i partiets sentralstyre siden 1983.

1970-årenes kvinnekamp og partiets kvoteringsregler fra 1983 hadde virket

til et større og tydeligere innslag av kvinner i partiets organer. Kvinnene markerte seg sterkt i tidens sentrale politiske saker. Særlig selvsagt innen de områder som tradisjonelt hadde engasjert kvinner, men nå var det en tydelig tendens til at kvinnene i stadig større grad også kastet seg over mer «harde» politikkkelder. På den ene side var det først og fremst kvinnene som utkjempet kampen for selvbestemt abort, men de var på den annen side også sentrale i å endre partiets sikkerhetspolitikk gjennom de store debattene om forhåndslagring og atomvåpen på slutten av 1970-tallet og begynnelsen av 1980-tallet. Kvinnene hadde tvunget gjennom likestillingsreformer i partiet, og medvirket også sterkt til å løfte Gro Harlem Brundtland opp på toppen av Norges største parti. Det Norske Arbeiderparti var ikke lenger en mannsbastion.

Sissel Rønbeck var barn av denne tiden. Hun var en kvinnelig politiker som selv om hun hadde tatt aktiv del i utformingen av partiets likestillingspolitikk ikke først og fremst var «kvinnepolitiker», men deltok politisk på samme arena som mennene. Felles for de fleste kvinnene som trådte inn i politikken på 70-tallet var likevel et kvinnepolitisk engasjement. Kanskje hadde man også følelsen av å ha et kvinnepolitisk mandat, i den betydning at man var representant for kvinnene. På en måte var den kvinnelige politikerrollen under utforming på denne tiden. For mange var det viktig å bevare «det kvinnelige» i det man gikk inn på en mannsdominert arena. Kvinnene hadde, med sin erfaringsbakgrunn og tenkemåte, noe å tilføre som kvinner. De var nærmest en uutnyttet ressurs. Sissel Rønbeck un-

derstreket på Landskvinnekonferansen i 1981 at målet med Arbeiderpartiets likestillingspolitikk ikke var å skape «mannfolk i skjørt». Samfunnet måtte tilpasses kvinnens behov, og kvinnenes deltagelse i politikken handlet både om et rettferdskrav og et samfunnsbehov.

Fra 1970-tallet hadde fokuset for kvinnepolitikken dreid seg mer og mer fra kvinnesak til likestillingssak. Fra å kjempe for husmødrenes kår og de tradisjonelle kvinnelige hjertesaker, var oppmerksomheten i økende grad rettet mot likestillingsrettede tiltak. Hvordan kunne man legge til rette for at kvinner deltok i politikk, yrkesliv, utdanning etc. i samme grad og med samme forutsetninger som menn? Det kvinnepolitiske handlingsprogrammet som ble vedtatt på Landskvinnekonferansen i 1985 bærer i høy grad preg av dette. Her ble det presentert tall som avslørte de fortsatt store forskjellene mellom menn og kvinner blant annet i familien, i arbeidslivet, i organisasjonslivet og i politikken. Programmet slo fast at disse skjevhetene var et demokratisk problem. Kvinnebevegelsen la særlig vekt på ulike former for kjønnskvolterering som virkemiddel, sikkert inspirert av den suksessen kvoteringsordningen hadde hatt i partiet. Kjønnskvolterering skulle også i de følgende årene bli et av de fremste likestillingsredskapene for Arbeiderpartiet, men metoden har hele tiden vært kontroversiell og møtt betydelig motstand. Det har dessuten vist seg svært vanskelig å kopiere suksessen fra det politiske systemet innen f.eks. organisasjonslivet eller i næringslivet.

Det var derfor klart også for Arbeiderpartiets kvinner at man ikke kunne kvotere seg til likestilling. Andre tiltak

måtte også settes i gang. Særlig var barnehageutbygging, 6-timersdagen og en kraftig utvidelse av svangerskapspermisjonen sentrale krav i handlingsprogrammet. Likeledes en økt satsing på forskning om kvinner og makt. Videre ble det foreslått ulike økonomiske tiltak bl.a. gjennom endringer i skattesystemet, øremerking av midler gjennom Distriktenes utbyggingsfond og likestillingstilskott til bedrifter som ansatte kvinner i mannsdominerte yrker. Kvinnebevegelsen tok også til orde for at staten og kommunene i samarbeid med fagbevegelsen skulle foreta vurderinger av ulike stillinger og lønsplasseringer med sikte på å oppnå lik lønn for arbeid av lik verdi.

Det kan hevdes at det som skjedde innen likestillingsområdet i løpet av de tre siste tiårene av nittenhundretallet innebar en av de virkelig store omveltningene i landets historie. Mange viktige resultater ble nådd på forholdsvis kort tid. Av flere store milepæler må vel det største, og mest symbolmettede øyeblikket være den 9. mai 1986, da statsminister Gro Harlem Brundtland kom ut på slottsplassen med en regjering som talte hele 8 kvinner. Det liknet jo ikke en regjering! Det første den nye regjeringen gjorde var dermed å tvinge alle til å forandre sitt bilde av hvordan en regjering skulle se ut. Kvinnesekretariatets leder, Sissel Rønbeck, ble miljøvernminister i den nye regjeringen. «Vi skrev kvinnehistorie ved siste valg og dette er siste steinen på det byggerket», uttalte hun til Arbeiderbladet. «Kjønnskvoteringsregelen i Arbeiderpartiet har vært helt avgjørende i denne prosessen.» Rønbeck kunne glad konstantere at det nå var både naturlig og selvsagt at så

mange kvinner fikk statsrådsstoler. Dette takket være en aktiv og pågående kvinnebevegelse i og utenfor partiet. Hun regnet videre med at kvinner i de andre partiene ville nyte godt av dette. Historien har gitt Rønbeck rett på dette punktet. De borgerlige partiene har også på forskjellige måter satt fart i sitt interne likestillingsarbeid. Blant annet har både Senterpartiet og KrF innført kjønnskvotering. Brundtland-regjeringen i 1986 har dessuten vist seg å ha satt en standard for kvinnerepresentasjon som også de senere borgerlige regjeringene har fulgt opp.

Lars Langengen

Åshild Hauan (1989-1992)

Åshild Hauan

Landskvinnekonferansen 1989 valgte Åshild Hauan til ny leder for Kvinnesekretariatet. Hauan hadde en helt annen

bakgrunn enn sin forgjenger. Hun hadde mange år i arbeidslivet bak seg, som ekspeditør ved Rana Samvirkelag. Via kommunestyre og fylkesting hadde politikken bragt henne til Oslo som stortingsrepresentant i 1981. Også Hauan hadde vært aktiv i Kvinnebevegelsen i en årrekke. Hun var leder for Nordland fylkespartis Kvinnevalg 1975-79 og 1982-83 og hadde sittet som nestleder i Kvinnesekretariatet siden 1985.

I likhet med Rønbeck hadde Hauan gleden av å lede kvinnebevegelsen i en tid da partiets kvinner høstet mange triumfer. Fram til 1989 hadde partiets kvoteringsregler blitt mindre kontroversielle og etablert seg ytterligere. Høstens stortingsvalg førte riktignok til Brundtland-regjeringens avgang, men stortingsgruppa kunne for aller første gang skilte med et knapt flertall av kvinner. 10 av de 22 medlemmene av sentralstyret var kvinner. I takt med denne utviklingen maktet Kvinnebevegelsen i større grad å få gjennomslag for sine synspunkter. Da Åshild Hauan skulle fratre som leder for Kvinnebevegelsen i 1992 og ble intervjuet av Aktuelt Perspektiv trakk hun fram handlingsplanen for barn og unge som sin største seier: *«Jeg hadde aldri trodd det var mulig at vi skulle få så stort gjennomslag i partiet, både lokalt og sentralt, for Kvinnebevegelsens handlingsplan for barn og unge»*. Hauan viste til at en rekke av deres forslag var blitt fulgt opp. Kvinnebevegelsen hadde også tidligere laget flotte programmer, men handlingsplanen var den som hadde gitt flest resultater i praktisk politikk, framholdt hun, og viste til utvidet svangerskapspermisjon, storsatsingen på barnehaugutbygging, nye skolefritidsordninger

over hele landet og arbeidet med å få bukt med barnevernsskøene.

I januar 1988 ble det nedsatt et utvalg som skulle utrede Kvinnebevegelsens organisasjon. Til landskvinnekonferansen året etter ble det lagt fram en innstilling. Her ble det slått fast at Kvinnebevegelsens organisasjon var bygget opp i en tid da kvinnene hadde en annen rolle i partiarbeidet, da deres bidrag helst handlet om hjem og familie. Nå var imidlertid bildet helt anderledes. De fleste var nå tilsluttet partilag der kvinnene var representert med minst 40 %. Videre ble det pekt på at kvinnene nå tok del i alle politiske områder, og at det ga mindre mening å snakke om egne kvinnesaksområder. Likevel ble det hevdet at det var viktig å bevare en sterk kvinnebevegelse som kunne føre likestillingsarbeidet videre både på det samfunnspolitiske plan og innad i arbeiderbevegelsen. Det ble derfor ikke foreslått å nedlegge eksisterende kvinneavdelinger, men samtidig var det nødvendig å styrke det lokale arbeidet der det nå ikke lenger fungerte godt. Videre var det et klart mål å integrere det kvinne- og likestillingspolitiske arbeidet i den ordinære partiorganisasjonen. Landskvinnekonferansen gikk inn for å opprette tre prøvetylker hvor det i en periode på fire år skulle opprettes kvinnevalg i alle kommuner.

Til Landskvinnekonferansen i mai 1992 ble det lagt fram et forslag som gikk enda lenger i å integrere Kvinnebevegelsen i Arbeiderpartiet. Organisasjonskomiteens innstilling *«Vi skal reise kjerringa»* foreslo at kommunepartiernes årsmøter, dvs. både kvinner og menn, skulle velge sitt kvinnepolitiske utvalg. Tilsvarende skulle gjennomføres på fyl-

kesnivå, og fylkespartienes årsmøter skulle også velge representanter til landskvinnekonferansene. Partiets kvinnesekretariat ble foreslått nedlagt i sin daværende form. I stedet skulle landsmøtet velge et sentralt kvinneutvalg med 11 medlemmer, hvorav lederen skulle sitte i sentralstyret med fulle rettigheter. Landskvinnekonferansene skulle som før holdes samme år som partiets landsmøte og ha forslagsrett overfor landsmøtet. Det sentrale kvinnepolitiske utvalget skulle ha tale- og forslagsrett på landsmøtet, men ikke stemmerett.

Det var stor strid om organisasjonskomiteens innstilling. Særlig førte prinsippet om at Kvinnebevegelsens representanter skulle velges av blandede partiforsamlinger til heftig debatt. Mange mente dette ville bety å overføre makt til mennene, og at resultatet ville bli at det ble valgt «ufarlige» kvinner. Kvinnesekretariatet, med Åshild Hauan i spissen, stilte seg bak forslagene, og hadde på forhånd gjort det klart at de ville stille sine plasser til disposisjon dersom forslaget ble forkastet. Dersom forslaget ble vedtatt skulle partiets landsmøte samme høst velge en ny ledelse for Kvinnebevegelsen. Dersom forslaget falt skulle det velges ny ledelse på Landskvinnekonferansen. Kandidatene stod allerede klare; Ranveig Frøiland som var motstander og Sylvia Brustad som støttet forslaget. Den nye organisasjonsformen ble imidlertid vedtatt etter et turbulent møte med 82 mot 64 stemmer. Valget av ny ledelse ble dermed utsatt til landsmøtet i oktober.

Lars Langengen

Sylvia Brustad (1992-1998)

Sylvia Brustad

Landskvinnekonferansen i 1992 vedtok altså en ny organisasjonsstruktur for Arbeiderpartiets kvinnebevegelse og på partiets landsmøte senere samme år ble Sylvia Brustad valgt til ny leder, bare 25 år gammel. Sin unge alder til tross hadde hun allerede en lang politisk karriere bak seg. Som 13-åring ble hun medlem av AUF, senere møtte hun både i kommunestyre og fylkesting. Brustad hadde også en kortere journalistkarriere i blant annet *Hamar Arbeiderblad*, *LO-Aktuelt* og *Aktuelt Perspektiv*. Stortingsrepresentant for Hedmark ble hun i 1989 og i 1990 ble hun medlem av det sentrale kvinnesekretariatet og fikk derigjennom god kjennskap til partiets kvinnebevegelse.

Også i Brustads tid som leder av

Kvinnebevegelsen var sakene mange og varierte. For eksempel kampen for like-lønn, etter- og videreutdanning, virkemidler for å sikre representasjon av begge kjønn i aksjeselskapenes styrer samt tiltak mot vold og overgrep overfor kvinner og barn, bl.a. spørsmålet om kriminalisering av prostitusjon.

Det kan se ut som om ledervervet i Kvinnebevegelsen har bidratt til å bere-de grunnen for Brustads senere posisjoner i partiet. 1993 ble Sylvia Brustad leder for Sosial-komiteen og fikk ansvaret for over 100 milliarder kroner på statsbudsjettet. I oktober 1996 ble hun utnevnt til Barne- og familieminister i regjeringen Jagland. Da regjeringen kastet inn håndkleet etter å ha fått mindre enn 36,9 % av stemmene ved valget i 1997, gikk hun tilbake til Stortinget og ble leder for den tunge Kommunal-komiteen. Brustad har markert seg som en politiker med et bredt virkefelt, men med særlig vekt på familie- og likestillingspolitikk.

Kvinnebevegelsens nye organisasjonsstruktur var ment som en prøveordning i fire år. På Landskvinnekonferansen 1996 skulle ordningen evalueres. Flere var bekymret for hvordan det ville gå med det kvinnepolitiske arbeidet med den nye strukturen. Lederen for kvinnepolitisk utvalg i Oslo, Inger Lise Husøy, uttalte i den forbindelse at «*kvinnepolitikk ikke skapes i ordinære partifora*». Hun fastholdt at det var behov for en frittstående kvinnebevegelse i partiet. Ifølge den nye ordningen skulle fylkespartiene fra nå av velge kvinnepolitisk styre og delegater til landskvinnekonferansene. Dette innebar at Kvinnebevegelsen skulle fatte vedtak på årsmøter og landskonferanser, men velges

av en annen forsamling. Dette ville, etter Husøys og andres mening, innebære et misforhold mellom de som valgte og de som ble valgt. Husøy så det videre som «*et tilbakeslag om kvinnebevegelsen må velges av menn for å ha autoritet.*»

Andre igjen mente at organisasjonsmodellen var underordnet. Det viktige var hvordan det kvinnepolitiske arbeidet ble utført. Ønsket om en aktiv og vitalisert kvinnebevegelse var imidlertid felles for alle som deltok i debatten. «*Aktivitet kan man ikke vedta, det må man skape selv*» sa Solveig Anglen fra Sør-Trøndelag. Landskvinnekonferansen i 1996 stadfestet imidlertid, med stort flertall, organisasjonsmodellen fra 1992 med kun små endringer, blant annet at ledelsen fremover skulle kalles Kvinnepolitisk styre.

Av stor betydning for den politiske debatten og spesielt Kvinnebevegelsen var spørsmålet om såkalt kontantstøtte. Innføring av kontantstøtte ble nedfelt i «*Voksenåsen erklæringen*» som dannet grunnlaget for sentrumsregjeringen som tiltrådte etter stortingsvalget 1997. Allerede i denne erklæringen var prinsippene, omfanget og tidsplanen for reformen fastlagt. Voksenåsen erklæringen åpnet for at *alle* skulle få offentlig tilskudd til sin omsorgssituasjon: De som valgte barnehage, skulle få denne omsorgshjelpen i form av statstilskudd. De som valgte andre løsninger, skulle få omsorgshjelp gjennom en kontantstøtte med tilsvarende størrelse. Kontantstøtten ble, ifølge sentrumsregjeringen, utformet med sikte på å oppnå følgende mål: Sikre familiene mer tid til selv å ta omsorgen for egne barn. Gi familiene reell valgfrihet når det gjaldt hvilken omsorgsform de ønsket for sine barn.

Bidra til mer likhet i de overføringene den enkelte familie mottok til barneomsorg fra staten, uavhengig av hvordan tilsynet ble ordnet. Forslaget om kontantstøtte ble vedtatt i 1998 av et stortingsflertall bestående av sentrumpartiene, Høyre og Fremskrittspartiet. Ordningen ble innført for familier med ettåringer med virkning fra 1. august 1998, og utvidet til å gjelde også toåringer fra 1. januar 1999.

Arbeiderkvinnene avviste imidlertid kontant forslaget om kontantstøtte. Begrunnelsen var at ordningen kunne bety en rasering av barnehagetilbudet, at noen tusenlapper i kontantstøtte pr. måned neppe var nok til å stimulere fedre til å gå mer hjemme, at støtten dermed kunne bli et tilbakeskritt for likestillingssaken og trolig heller ikke var til det beste for barna. Brustad fremhevet i den sammenheng at Arbeiderpartiet også var tilhengere av valgfrihet for småbarnsfamilier, men at dette best kunne sikres gjennom økt barnehagetilbud samtidig som man beholdt ordningen med barnetrygd på dagens nivå. Kvinnebevegelsen fremhevet også at kontantstøtten innebar et nytt prinsipp i norsk velferdspolitik; kompensasjon for ikke å benytte offentlige tjenester.

Brustad innehadde flere ulike roller samtidig; en som minister og en som leder for Kvinnebevegelsen. I et intervju i *Aktuelt Perspektiv* fra mai 1997 fremgår det nettopp at «*Sylvia møter Sylvia*» i spørsmålet om familierpolitikk, men at dette ikke var noe problem da Kvinnebevegelsen var enige med regjeringen i disse spørsmål.

Senere strandet et politisk samarbeid mellom Arbeiderpartiet og sentrumpartiene, om statsbudsjettet, på nettopp

spørsmålet om kontantstøtten. Dette er en av de politiske saker som skarpest har illustrert de ideologiske forskjellene mellom Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene i Norge på 1990-tallet.

Trine Jansen

Karita Bekkemellem Orheim (1998-

Karita Bekkemellem Orheim

På landsmøtet i 1998 ble Karita Bekkemellem Orheim, i en alder av 33 år, valgt til ny leder av Arbeiderpartiets kvinnepolitiske styre. Senere har hun uttalt at hun «*opplevde akkurat det som en enorm tillitserklæring fra partiets side.*»

Bekkemellem Orheim har sin bakgrunn fra bl.a. Hamar og Molde. Hun ble medlem av AUF i 1986 og har hatt

en rekke tillitsverv både i ungdomsorganisasjonen og i Arbeiderpartiet i Møre og Romsdal. I tillegg har hun sittet som medlem av kommunestyret i Molde, samt i en rekke råd og utvalg i hjemkommunen. I perioden 1989-92 var hun medlem av AUFs sentralstyre og fra 1989 har hun møtt som stortingsrepresentant for Møre og Romsdal. I mars 2000 ble hun utnevnt til barne- og familieminister i regjeringen Stoltenberg.

I Bekkemellem Orheims tid som leder har Arbeiderpartiets kvinnebevegelse satt flere av de ny utfordringene som ligger i dagens og fremtidens familiemønster på dagsorden. På Landskvinnekonferansen 1998 åpnet Kvinnebevegelsen for homofile og ensliges mulighet til å adoptere barn. Et flertall mente at de homofiles skikkethet som foreldre og hva som var til barnas beste skulle tillegges vekt fremfor seksuell orientering. Det ble også vedtatt juridisk likestilling av partnerskap, registrert samsboerskap og ekteskap. Vedtakene ble betegnet som et første håndslag til de homofile samt de mer enn 20 000 barna som allerede anslås å leve sammen med homofile. Høsten 2000 fikk Karita Bekkemellem Orheim, som barne- og familieminister, gjennomført en endring av retningslinjene til barnevernsloven slik at enslige personer og homofile par nå kan benyttes som foster-, besøks- eller avlastningshjem.

Landskvinnekonferansen 1998 la videre frem ti krav overfor partiets landsmøte. Disse dreide seg blant annet om utvidet farspermisjon og flere barnehager, endring av likestillingsloven, sterkere fokus på forebygging av spiseforstyrrelser, gjennomgang av pensjonssy-

stemet i folketrygden samt en tiltaksplan for bekjempelse av prostitusjon.

Som barne- og familieminister ble Bekkemellem Orheim satt til å administrere kontantstøtteordningen som både hun og Arbeiderpartiets kvinnebevegelse hadde vært sterke motstandere av. Våren 2001 fikk hun overlevert en forskningsrapport som evaluerte ordningen. Rapporten konkluderte med at kontantstøtten var en «*stor reform med små virkninger*». Videre het det at «*et stort antall foreldre mottok støtte. Likevel var mottakernes vaner når det gjaldt arbeid og barnetilsyn, de samme som før. Heller ikke forventede langtidseffekter har slått til*». Ifølge rapporten har kontantstøtten ikke ført til at flere foreldre er hjemme med barna sine enn tidligere. En svak nedgang i mødrenes gjennomsnittlige arbeidstid oppveier ikke hovedinntrykket av at småbarnsforeldre bruker like mye tid på inntektsgivende arbeid som før. En av de fryktede bivirkningene var stans og innskrenkninger i barnehagesektoren på grunn av liten etterspørsel etter barnehageplasser. Men kontantstøttereformen har ikke klart å forhindre at småbarnsforeldres preferanser for barnehage fortsatt er svært sterke. Aldri har så mange ett- og toåringer gått i barnehage som i barnehageåret 2000-2001. Forskergruppen som koordinerte evalueringsarbeidet, mente at fraværet av vesentlige virkninger var det mest slående ved kontantstøtten. De mente at årsaken kan være å finne i unge kvinners, og dermed småbarnsmødres, sterke integrering i arbeidslivet. Men også at det økonomiske incentivet ikke har vært sterkt nok, kontanttilskuddet er ikke stort nok til at kvinnene velger mer tid hjemme med barna.

Bekkemellem Orheim så rapporten som en bekreftelse på Kvinnebevegelsens holdning til kontantstøtten. Ministeren varslet omkamp om ordningen og uttalte at «*Aldri har skattebetalerne betalt så mye for så lite*».

Så tidlig som 1979 tok Arbeiderpartiets kvinnebevegelse opp spørsmålet om kjønnslemlestelse av kvinner. Høsten 2000 ble dette på ny aktualisert da somaliske Kadra, gjennom et fjernsynsprogram, avslørte at muslimske ledere støttet omskjæring av kvinner i strid med norsk lov. Som barne- og familie-minister tok Bekkemellem Orheim straks fatt i saken og en handlingsplan for området ble fremlagt i desember 2000 av et hurtigarbeidende utvalg bestående av seks ministre.

Som barne- og familieminister har Bekkemellem Orheim, som Brustad, fått anledning til å føre Kvinnebevegelsens politikk ut i livet. Som debattant og offentlig aktør uttaler Bekkemellem Orheim seg sjelden som kvinnepolitisk leder, men som statsråd er hun svært aktiv innenfor likestillings-, barne- og familiepolitikk.

Generelt kan man kanskje si at Arbeiderpartiets kvinnebevegelse ved år-tusenskiftet ikke lenger er en markant aktør i forhold til resten av partiet, men derimot har sammenfallende synspunkter med partiorganisasjonen ellers. På den annen side kan man da si at Kvinnebevegelsen er sterk og øver stor innflytelse på Arbeiderpartiets politikk. Omorganiseringen av Kvinnebevegelsen i 1992 har på mange måter ført til

en rasjonalisering av det kvinnepolitiske arbeidet, delvis fordi det ble vanskelig å opprettholde aktive kvinnelag landet rundt. Nedgangen i aktiviteten i Kvinnebevegelsen kan også skyldes at bevegelsen tidligere fylte et behov for organisering av kvinnene. I dag er situasjonen imidlertid at kvinner er aktive i partilag generelt og på lik linje med menn. Kvinnebevegelsen er kanskje heller ikke utsatt for særlig press fra andre kvinnegrupper eller opinionen generelt. Kanskje kan vi også si at likestillingspolitikken i dagens samfunn i høy grad er ivaretatt gjennom det lovverk og de organer som er opprettet for å ivareta dette.

På Arbeiderpartiets landsmøte høsten 2000 uttalte lederen for Kvinnebevegelsen Karita Bekkemellem Orheim at «*det er med stolthet jeg sier at vi har en statsminister som egentlig gjør mitt innlegg helt overflødig*.» Og «*jeg er stolt over å ha en sjef som nesten raskere enn meg griper fatt i barne- og likestillingsperspektivet i politikken*.»

I den videre talen kom Bekkemellem Orheim inn på blant annet kjønnskvo-tering, vold mot kvinner og billigere barnehager. Etter regjeringens budsjettkonferanse våren 2001 gikk da også statsminister Jens Stoltenberg ut og lovet nettopp flere barnehageplasser til lavere priser. Dette viser med all tydelighet at Kvinnebevegelsens politikk langt på vei er akseptert og inkorporert i Det Norske Arbeiderpartis politiske strategi.

Trine Jansen